

TEOL- *information*

Nr. 19. februar 1999

*Det teologiske Fakultet
Københavns Universitet*

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, professor Jens Glebe-Møller	3
En national forpligtelse Interview med forskningsleder Niels Jørgen Cappelørn	5
Om at rejse i historien og fortællingen af Flemming Nielsen, Rasmus Nøjgaard og Henrik Tronier	14
Kunst og Kristendom ved Det teologiske Fakultet af forskningslektor Nils Holger Petersen	21
Gads Bibel Leksikon af docent Håkan Ulfgard	26
Så siger Herren! af cand. theol. Niels Christian Hvidt	31
Internationalisering over Øresund af områdeleder Niels Christian Tolvang-Nielsen	37
Publikationer	40
Kalender for forårssemesteret 1999	45

TEOL-information udgives af Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt i henholdsvis februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til:

Teologisk Fællesafdeling,
Købmagergade 44-46,
1150 København K.
Tlf. 35 32 37 00

Ansvarshavende: Jens Glebe-Møller.
Redaktion: Peder Nørgaard-Højen.

Lay-out og sats: Religionspædagogisk Center.
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg A/S.
Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.
Oplag: 3500.

Forside: Simon Søjlehelgens kloster, Syrien (Foto: Niels Peter Lemche)

Siden sidst

Af dekan Jens Glebe-Møller

Det forgangne efterår har været nok så begivenhedsrigt. Vi startede med et disputatsforsvar: Sognepræst Bent Christensen fik efterfølgende konfereret den teologiske doktorgrad for afhandlingen »Omkring Grundtvigs Vidskab«. Og så gik Studienævnet i gang med den såkaldte selvevaluering, efter at styregruppen, bestående af biskop Karsten Nissen, højskolelærer Doris Ottesen og professorerne Inge Lønning og Hans-Olof Kvist, officielt var blevet udpeget. Det bliver spændende at se, hvad styregruppen mener om vort studium, og hvilke ændringer den vil foreslå. I dagspressen og for resten også på Kirkeministeriets konference om »fremtidens præst« har vi jo fået at vide, at vi er for teoretiske og fylder de stakkels studerende med alskens unyttige kundskaber. Det mener vi nu ikke selv. Men selvfølgelig lytter vi da til berettiget kritik.

I september rykkede 164 nye studerende ind på fakultetet. Og sammen med dem kom 16 internationale studerende fra 9 lande og fulgte kurset »Church and Culture in the 20th Century«. Denne gang var hovedlæreren hentet udefra. Dr.

George Oommen fra United Theological College i Bangalore underviste til alles tilfredshed. Den følgende måned underskrev vi en samarbejdsaftale med Det teologiske Fakultet i Lund. I lyset af Øresundsuniversitetet og den kommende bro vil vi intensivere udvekslingen af både lærere og studerende. Senere i heftet kan man læse mere desangående.

Som altid i efteråret starter budgetlægningen for det kommende år. Denne gang har forhandlingerne på Københavns Universitet været usædvanligt hårde. Selv om alle fa-

kulteter står til nedskæring, går det, som man har kunnet læse, hårdest ud over det naturvidenskabelige. Men vi får også et hak med sparekniven og må budgettere med et underskud. Hvordan det vil gå os fremover, er det svært at se. Vi ved bare, at vi også skal ind under de såkaldte resultat- eller udviklingskontrakter. Vi skal forpligte os til at højne kvaliteten i forskning og undervisning, »producere« så og så mange kandidater og ph.d.er, vedligeholde vore bygninger osv. osv.

Apropos kandidater, så har 28 tilmeldt sig de afsluttende eksaminer her i vinter. Vi krydser fingre for dem!

Som jeg kunne berette om sidst, er Søren Kierkegaard Forskningscenteret nu flyttet ud til nye loka-

ler i Peter Fabers hus i Store Kanikestræde. Med sig tager det vort Kierkegaard-bibliotek. Dog kun til låns. Og også her har vi underskrevet en samarbejdsaftale, så vi fortsat kan trække på hinandens ekspertise.

Inden for murene har der ikke været udskiftning af det videnskabelige personale, og ingen nye ansigter er kommet til. Men på den administrative side har vi sagt goddag til Bent Jørgensen, Morten Eriksen og Pia Borch Jensen på Fakultetskontoret og til Else Tange på Institut for Systematisk Teologi.

Så mange var ordene denne gang. Hvad vi ellers går og sysler med, kan man læse om på de følgende sider.

En national forpligtelse

Interview med leder af Søren Kierkegaard Forskningscenteret Niels Jørgen Cappelørn om den nye udgave af Søren Kierkegaards Skrifter

Af forskningsadjunkt Pia Søltøft

Hvorfor var det tiltrængt med en ny udgave af Kierkegaards værker?

Det er der flere grunde til. Indledningsvis kan nævnes, at det er svært at få fat på de første udgaver af *Samlede Værker*, hvoraf den første udkom 1901-06 i 14 bind og den anden 1920-36 i 15 bind. Disse udgaver findes kun antikvarisk. Og finder man endelig andenudgaven, som på mange måder er den bedste af de to, så er den vanskelig at bruge for de fleste yngre danske og udenlandske læsere, fordi den er sat med fraktur, dvs. krøllede bogstaver. Vel kan man stadig købe tredjeudgaven, der udkom 1962-64 i 20 bind på Gyldendals forlag, og som siden er blevet fotografisk genoptrykt adskillige gange. Men dels er det ikke en selvstændig tekstkritisk udgave, dels er den behæftet med mange så alvorlige fejl, at den ikke kan anvendes i forskningsøjemed - og i virkeligheden heller ikke burde bruges af teologistuderende!

Adskiller de tekstkritiske principper, der nu styrer jeres arbejde med Kierkegaards tekster, sig fra de tidligere udgaver?

De tekstkritiske principper, som er lagt til grund for de to første udgaver - og for så vidt også for den tredje, idet den bygger på de to forudgående - stammer fra begyndelsen af det 20. århundrede. På det tidspunkt havde nyfilologien, der be-

skæftiger sig med med forfattere efter bogtrykkerkunstens opfindelse, endnu ikke udskilt sig og selvstændiggjort sig i forhold til den klassiske filologi.

De tre udgivere af første- og andenudgaven af *Samlede Værker*, A. B. Drachmann, J. L. Heiberg og H. O. Lange, var alle klassiske filologer. Som sådan var de uddannede til at arbejde med senere afskrifter af en original, som ikke længere fandtes, og de var vant til så vidt muligt at rekonstruere denne original ud fra de overleverede afskrifter.

Denne klassisk-filologiske baggrund gav sig bl. a. udtryk i, at de tre udgivere - i al fald set med nyfilologiens øjne - prioriterede Kierkegaards egne andenudgaver frem for hans førsteudgaver og valgte førstnævnte som grundtekst, hvor de forelå. Det bør her bemærkes, at Kierkegaard ikke genudgav alle sine skrifter, kun 8 kom i 2. udgave i hans egen levetid. Så i de tilfælde, hvor der ikke foreligger en andenudgave, måtte udgiverne benytte førsteudgaven som grundtekst.

I denne grundtekst, hvad enten det var en anden- eller en førsteudgave, foretog udgiverne af *Samlede Værker* en række rettelser af grammatik, ortografi og interpunktion. Disse rettelser blev foretaget ud fra den tids retskrivning, som hverken svarer til retskrivningen på Kierkegaards tid eller til senere tiders.

Hertil kommer, at de tre udgivere var præget af en nyromantisk hermeneutik, der i udgiverarbejdet orienterede sig efter forfatterens intention. Derfor tillod de sig, som en helt naturlig ting, at rette i grundteksten ud fra de bagved liggende manuskripter, hvilket på en række punkter forekommer både uberettiget og unødvendigt for en senere tids opfattelse. Både 1. og 2. udgave af *Samlede Værker* kommer således til at fremstå som en blandingstekst, et syntetisk produkt, der er skabt af udgiverne ud fra en intention, de forestiller sig, forfatteren har haft, men som aldrig har foreligget som tekst.

Alt det, jeg her har nævnt, har været med til at fremkalde behovet for en nyfilologisk udgave, dvs. en udgave, der bygger på det faktum, at forfatterens originale udgaver er bevarede - og i Kierkegaards tilfælde endog sammen med en række forarbejder, der er mere interessante end eventuelle andenudgaver. Det bør i denne sammenhæng bemærkes, at Kierkegaard ikke synes at have keret sig stort om sine andenudgaver. I visse tilfælde ser det endda ud til, at han har overladt arbejdet enten til sin sekretær eller til typografen. I al fald er det sikkert, at der i intet tilfælde blev foretaget meningsmæssige ændringer af teksten i forhold til førsteudgaven. Derimod foretog Kierkegaard en række afgørende indgreb i teksten i den

korrektur, der gik forud for førsteudgaven.

Jeg kan forstå, at den nye udgave af Søren Kierkegaards Skrifter, altså er en nyfilologisk udgave. Hvad vil det konkret sige?

Det viser sig bl. a. derved, at vi har valgt Kierkegaards førsteudgaver som vores grundtekst, og videre derved, at vi er yderst tilbageholdende med at rette i denne grundtekst. Hertil kommer, at *Søren Kierkegaards Skrifter* orienterer sig efter en moderne hermeneutik, der lægger afgørende vægt på, at grundteksten er historisk autentisk, dvs. Kierkegaards egne førsteudgaver, og ikke en syntetisk tekst, frembragt ud fra en forfatters tænkte intention, og på, at det var den tekst, der skabte den samtidige virkningshistorie.

Hvorfor kalder I jeres nye udgave »Søren Kierkegaards Skrifter« og ikke »Samlede Værker«?

Den nye udgave indeholder ikke blot de værker, Kierkegaard selv udgav og de senere posthume udgivelser, men medtager også hans journaler og papirer.

Er det af samme grunde som ovenfor nævnt at »Papirerne« nu også genudgives?

Igen er der flere grunde. Den store udgave af *Søren Kierkegaards papirer*, som udkom i 20 bind fra 1909 til 1948, var så storstilet anlagt, at den ikke lod sig gennemføre dengang.

De tre udgivere, P. A. Heiberg, V. Kuhr og E. Torsting, havde ifølge forordet til bind I planlagt et egentligt *Søren Kierkegaard diplomatarium*, altså en udgave, der skulle rumme alt, hvad Kierkegaard havde skrevet, herunder breve og biografiske dokumenter. Men planen lod sig ikke gennemføre. Undervejs så udgiverne sig nødsaget til - eller valgte bevidst - at udelade en del af Kierkegaards ungdomsoptegnelser. Det drejer sig især om Kierkegaards latinske oversættelser af dele af NT fra græsk, hans ekscerpter og forelæsningsnotater. Alt dette blev dog registreret i udgaven og visse dele også refereret. Derimod blev breve og biografiske dokumenter helt udeladt. Først i 1953-54 udkom de breve og dokumenter, der dengang var kendt, i Niels Thulstrups tobindsværk *Breve og Aktstykker vedrørende Søren Kierkegaard*. Kierkegaards latinske oversættelser af NT, ekscerpterne og forelæsningsnotaterne udgav Thulstrup i 1969-70 som to supplementsbind til et fotografisk genoptryk af *Papirer*. Desværre begik Thulstrup det editionsfilologiske misgreb at blande Kierkegaards forelæsningsnotater med notater taget af andre studerende. Dertil kommer, at der i ingen af tilfældene er tale om særlig omhyggelige udgivelser.

Søren Kierkegaards Skrifter bliver altså en komplet udgave af alt, hvad Kierkegaard skrev?

Udgiverne af *Papirer* var bundet til bogens medium, dvs. det ville sprænge en udgaves omfang, hvis de skulle have udgivet hele det omfattende væld af forarbejder til de bøger, Kierkegaard udgav, såvel som til de bøger, han aldrig gjorde færdig til udgivelse. Derfor udvalgte udgiverne den del af forarbejderne, som efter deres skøn overskred en vis væsentligheds-tærskel i varians. Men da de samtidig - forståeligt nok! - fulgte princippet om at bringe flest mulige informationer på mindst mulig plads, er sektion ›B‹ i *Papirer*, der indeholder Kierkegaards forarbejder, blevet meget uoverskuelig og derfor yderst vanskelig at drage det fulde udbytte af.

I *Søren Kierkegaards Skrifter*, der råder over den nyeste edb-teknik, og som efterhånden også vil udkomme i en elektronisk version, kan alle forarbejder endelig udgives i deres helhed. Da etableringen af disse mange forarbejder - til visse skrifter har Kierkegaard efterladt adskillige lag af forarbejder lige fra skitser til egentlige trykmanuskripter - repræsenterer et omfattende filologisk arbejde, vil det dog være nogen tid, inden de foreligger i elektronisk form.

Adskiller den orden, I udgiver journalerne og de løse papirer i, sig også væsentligt fra den tidligere udgave af ›Papirer‹?

Lad det her være sagt med eftertryk, at udgaven af *Papirer* repræ-

senterer et imponerende pionerarbejde og en enestående filologisk præstation. Ikke desto mindre har udgiverne foretaget en systematisk opdeling af de efterladte papirer, som ikke blot er inadækvat i forhold til materialets indhold og beskaffenhed, men også i en række tilfælde er direkte misvisende. Alle journaler og løse papirer er anbragt i en ›A‹-sektion og samtlige (udvalgte) forarbejder i en ›B‹-sektion, mens ekscerpter og forelæsningsnotater er samlet i en ›C‹-sektion, der igen er underinddelt i tre grupper: *Æsthetica*, *Philosophica* og *Theologica*.

Hertil kommer, at udgiverne har forsøgt at ordne samtlige optegnelser i de tre sektioner efter en absolut kronologi. Det har de gjort ud fra et ønske om at give læseren det indtryk, at Kierkegaard førte sine journaler kronologisk fremadskridende, således at den ene optegnelse kontinuerlig følger den anden. For at gøre dette indtryk fuldkomment, har udgiverne indplaceret alle løse papirer og sedler i den konstruerede kronologiske orden. Her er der ikke blot tale om et tolkningsprincip, men om et direkte overgreb! Fra 1833 til marts 1846 havde Kierkegaard mange forskellige journaler i brug, og han benyttede dem ofte sideløbende, undertiden til forskellige typer af optegnelser. Nogle af disse journaler mærkede Kierkegaard selv med bogstavparrene ›AA‹, ›BB‹, ›CC‹, osv. helt til ›KK‹. Dette sker

dels for at skille dem ud fra en række andre notesbøger, dels for at kunne krydshenvisе til dem under arbejdet med de skrifter, han udgav.

De to principper sammenlagt har endvidere haft til følge, at udgiverne har måttet opsplitte de enheder af journaler, der forelå ved Kierkegaards død, for at kunne få de enkelte optegnelser indpasset dels i den systematiske opdeling, dels i den absolut kronologiske rækkefølge. Her ved kommer de optegnelser, der i håndskrifterne står umiddelbart op ad hinanden, i *Papirer* til at optræde vidt adskilt. Dette betyder for det første, at den indre sammenhæng i Kierkegaards tænkning går tabt. Og for det andet, at Kierkegaards arbejdsproces bliver vanskelig at følge.

Hvilket ordensprincip har I så valgt at lægge til grund for udgivelsen af journalerne og de løse papirer?

Søren Kierkegaards Skrifter går den modsatte vej af det ovenfor skitserede. Vi følger et arkivalsk princip, så en journal bliver fastholdt som en ubrydelig enhed, mens de løse papirer, som Kierkegaard selv opbevarede sammen, vil forblive sammenholdt som andre enheder.

I tilstræber altså hverken en absolut kronologi eller en tematisk orden, men vil den nye udgivelse af journalerne og papirerne også på andre måder adskille sig fra »Papirer«.

Kierkegaards manuskripter er som regel tospaltede. I hovedspalten er

teksten ført mere eller mindre kontinuerligt, mens marginalspalten er ladet åben til tilføjelser; en optegnelse består således af en hovedoptegnelse og undertiden af flere og ganske omfattende tilføjelser i marginalspalten. Da *Papirer* er énspaltet i sin opsætning, er alle marginaltilføjelser indordnet i rækken af hovedoptegnelser, således at marginalierne er gjort til selvstændige optegnelser, hvorved relationen mellem den enkelte optegnelser elementer er blevet tilsløret. Vel kan læseren delvis kompensere herfor ved selv at rekonstruere forbindelsen mellem tekstens dele, men relationen kan ikke umiddelbart ansues.

I *Søren Kierkegaards Skrifter* bliver dette problem løst, da vi gengiver både journaler og løse papirer i en tospaltet opsætning. Derved får bindene med journaler og papirer ganske vist et bredere format, men det er en ringe ulempe i forhold til den indholdsmæssige gevinst.

Er der også tale om tekstkritiske forbedringer i journalerne og de løse papirer?

I *Papirer* foretager udgiverne en positionel bestemmelse af Kierkegaards egne rettelser, dvs. de meddeler i det tekstkritiske apparat, hvor på papiret den pågældende rettelse står. Der er imidlertid i nyere editionsfilologi overvejende enighed om, at en genetisk bestemmelse er at foretrække, dvs. en bestemmelse af, hvornår en rettelse er udført i for-

hold til nedskrivningstidspunktet. Derfor vil vi i vores tekstkritiske apparat foretage en sådan genetisk bestemmelse og vil bringe dette apparat på foden af tekstsiderne og ikke bag i de enkelte bind, som i *Papirer*.

På hvilken måde adskiller jeres kommentering af både værker og papirer sig fra kommentarerne i de tidligere udgaver?

Det gør den mest iøjnefaldende ved sit langt større omfang! Det er endnu for tidligt at sige noget om journaler og papirer, men for værkeres vedkommende er der tale om en mangedobling af kommentarerne, i nogle tilfælde fem gange, i andre tilfælde tyve gange så mange kommentarer end tidligere eller endnu mere!

Kan du give et eksempel på denne mangedobling?

Tre Taler ved tænkte Leiligheder, som findes i det netop udgivne bind 5 af *Søren Kierkegaards Skrifter*, er et godt eksempel. I *Samlede Værker* er der kun lidt over én sides kommentarer til hele værket, i *Søren Kierkegaards Skrifter* fylder kommentarerne til dette arbejde 60 sider.

Denne enorme forøgelse af kommentarernes omfang, afspejler den også en ændring af kommenteringsprincipperne?

Både ja og nej. For egentlig har der ikke i de andre udgaver af *Samlede*

Værker været tale om udformede principper for kommenteringen. Det siger jeg ikke kritisk, men konstaterende. Selv siger udgiverne i forordet til førsteudgaven af *Samlede Værker*, at deres kommentarer kun er tænkt som »et første Grundlag til en egentlig Kommentar«. Denne bemærkning blev med små modifikationer gentaget i såvel den anden som den tredje udgave. Og hvad kommentarerne til *Papirer* angår, så er de utilstrækkelige. De, der findes, er hovedsagelig biografiske med henvisninger til Kierkegaards persongalleri og bibliografiske med henvisning til de bøger, Kierkegaard anvendte; og som sådan er de værdifulde. Men disse kommentarer er tilrettelagt som en hjælp til forskere, ikke for den interesserede almenhed. *Søren Kierkegaards Skrifter* ønsker med sin kommentering af journaler og papirer at lægge sig på samme niveau som ved kommenteringen af værkerne, dvs. at gøre materialet tilgængeligt for den moderne læser, herunder også den læser, der ikke søger til det med en forskers formål. Redaktionen for *Søren Kierkegaards Skrifter* har udarbejdet en omfattende manual med detaljerede retningslinier for realkommenteringen.

Kan Du sige noget om disse retningslinier?

Det vil selvfølgelig være alt for omfattende at redegøre for hvert enkelt princip her, men lad mig i det

mindste omtale de tre fordringer, *Søren Kierkegaards Skrifter* intenderer at indfri. Kommentarerne skal for det første relevant og kortfattet kommentere bestemte sagforhold. For det andet skal de føje sig ind i det kommenteredes kontekst og altså mindst muligt bortlede læserens blik fra selve teksten. For det tredje skal kommentaren forsyne læseren med de fornødne informationer til at fortsætte læsningen med fornyet baggrundsviden og indsigt.

Hvis man fx ser på tredjeudgaven af Samlede Værker og Peter P. Rohdes kommentarer, bygger disse jo ofte på en fortolkning af teksten. Er det overhovedet muligt at kommentere uden at fortolke?

En kommentator skal altid holde sig det faktuelle for øje; kommentarerne skal være realkommentarer, ikke tolkningskommentarer. En kommentator skal hele tiden være pinligt tekstnær, dvs. at kommentatorerne på *Søren Kierkegaards Skrifter* skal holde sig tæt til teksten og nærlæse den og ikke benytte Kierkegaards ord som et springbræt for en svømmetur i fantasier og associationer. Kommentatorerne skal lade sig binde af teksternes eget perspektiv. Gør man ikke det, risikerer kommentator at overskride det perspektiv, der er dikteret af lemma, dvs. den lokalt afgrænsede tekstdel, som skal kommenteres. Det er derfor også et krav til kommentatorerne, at de skal fungere produktivt i forholdet mellem læser og tekst. Derfor

vil man i de allerede udgivne kommentarbind langt hyppigere end i de tidligere udgaver af *Samlede Værker* finde parafraser af de bibelske passager og klassiske myter, som Kierkegaard henviser til.

Hvorfor er det nødvendigt at kommentere Kierkegaard så tæt, som det sker i den nye udgave?

For det første, fordi Kierkegaards tekster altid er utrolig interkontekstuelle; han er så godt som altid i dialog med nogen og i diskussion med andre tekster. Skal denne interkontekstualitet gøres transparent for en nutidig læser, kræver det mange kommentarer, som således kan være med til at gøre læseren samtidig med de kierkegaardske tekster og deres dialogpartnere. For det andet, fordi det gradvise bortfald af almen viden om specielt bibelsk, litterært, klassisk og historisk stof har gjort en systematisk nykommentering nødvendig. Samtidig har det vist sig nødvendigt også at kommentere danske ord, som i dag bruges i en anden betydning end på Kierkegaards tid. Endelig er det af hensyn til den internationale forskning nødvendigt at kommentere en række specielle danske forhold. Vi håber, at denne langt større tæthed i kommenteringen vil komme den nutidige læser til gode, herunder de stadig flere ikke-danske Kierkegaard-læsere, og vi håber, at den tætte kommentering vil medføre, at færre fremover skal læse Kierkegaard på omtrentlighedens betin-

gelsler. Vores holdning har været, at eftersom det er lettere at ignorere, hvad man ved, end at vide, hvad andre har ignoreret, så er det bedre med én kommentar for meget end én for lidt.

Er der en forskningsmæssig gevinst ved denne tætte kommentering, eller har man faktisk lavet hele arbejdet for den nye Kierkegaard-forsker?

Det har ikke været vores mening at anlægge et fortolkende perspektiv, hverken på det enkelte skrift eller på forfatterskabet som helhed. Kommentarerne skal åbne og ikke lukke for nye tolkninger. Derfor er der heller ikke i kommentarerne henvist til den omfattende sekundærlitteratur om Kierkegaard eller andre; kommentarerne skal ikke indskrive sig i forskellige tiders forskellige tolkningsforsøg. Så selv om kommentarerne i realforstand indeholder mange forskningsmæssige gevinster, vil den egentlige teksttolkning fortsat være overladt til den enkelte forsker, men forhåbentligt på et bedre oplyst tekstgrundlag. Det vil altid være forskerens og læserens egen opgave at gøre teksterne samtidig med sig selv.

Vil ›Søren Kierkegaards Skrifter‹ også komme til at danne grundlag for nye oversættelser? Er der p. t. nogle aftaler herom?

Der er truffet aftale om en ny spansk oversættelse af Kierke-

gaards værker i den rækkefølge, hvori de udkommer i *Søren Kierkegaards Skrifter*; såvel *Af en endnu Levendes Papirer* som *Om Begrebet Ironi* er allerede under oversættelse. Ligeledes er enkelte værker under oversættelse til polsk, rumænsk, italiensk, lithauisk og estisk. Der arbejdes også konkret med planer om en ny tysk og en ny engelsk oversættelse af Kierkegaards journaler og papirer, efterhånden som de udkommer i *Søren Kierkegaards Skrifter* og efter de samme principper. Hertil kommer foreløbige planer om en kinesisk oversættelse af udvalgte værker bygget på teksterne i *Søren Kierkegaards Skrifter*. Endelig er en ny fransk oversættelse af journalerne under overvejelse.

Og hvad så, når bind 55 har set dagens lys? Vil der være andre store projekter, et Kierkegaard Center kan tage op?

Ja, der vil fortsat være et stort arbejde med at ajourføre og udbygge den elektroniske version; vi har en lang række ideer til en sådan udbygning, fx ressourcefiler med tekster, som Kierkegaard henviser til igen og igen, det kunne være GT fra 1740, NT fra 1819, Balles Lærebog, Luthers postil; vi har også planer om et kronologisk atlas, der bl.a. kunne indeholde alle samtidige anmeldelser af Kierkegaards udgivne bøger samt polemiske artikler imod ham, fx Corsar-artiklerne. Men først og fremmest vil

det åbne for nye aspekter i udforskningen af alle de kierkegaardske tekster og de kilder, der ligger bag ved dem. Både det filologiske arbejde med udgivelsen af teksterne og kommenteringen af dem åbner konstant for nye perspektiver, som vi desværre ofte må lade ligge nu, men som vi kan vende tilbage til med fornyet energi, når udgaven er afsluttet. At udgive *Søren Kierkegaards Skrifter* er ikke Centerets primære

formål; det er at drive Kierkegaardforskning. Men udgaven må besørges for at skabe et bedre og mere sikkert grundlag for denne forskning – og så fordi det er en national forpligtelse, at der foreligger en filologisk forsvarlig og typografisk tidssvarende udgave, som indeholder alt, hvad Kierkegaard har skrevet, og som er til at få fat i, både fordi den kan købes hos enhver boghandler, og fordi den er så umanerlig billig!

Professor Dr. John Dominic Crossan, USA
holder semesteråbningsforelæsning på Københavns Universitet
onsdag den 1. september 1999
om

The Historical Jesus and Early Christianity

Nærmere oplysninger se Kalenderen

Om at rejse i historien og fortællingen

Af Flemming Nielsen, Rasmus Nøjgaard og Henrik Tronier, Institut for Bibelsk Eksegese

Den 28. juni 1998 drog 38 deltagere på en tre ugers ekskursion til Mellemøsten under ledelse af professor Mogens Müller og professor Niels Peter Lemche fra Institut for Bibelsk Eksegese. Der var tale om en omfattende rejse gennem Syrien, Jordan og Israel med et tæt program af seværdigheder, der spændte over adskillige tusinde år.

Rejsen foregik på to plan, der havde i hvert fald landskabet til fælles. Dels var det en rejse rundt til en række imponerende materielle levn fra den mellemøstlige kulturhistorie. Dels var det en rejse rundt i de bibelske fortællingers kulisser. Spørgsmålet om forholdet mellem disse to plan, mellem historien og fortællingen, blev et turens erkendelsesmæssige omdrejningspunkter.

Rejsen i historien

Fra Damaskus bragte et moderne airconditioneret ørkenskip os gennem den østlige syriske ørken til en af oldtidens mest betydningsfulde karavanebyer, der samtidig var et af rejsens højdepunkter: Palmyra. På afstand løfter himmelstræbende søjler og enkelte templer sig op af ørkensandet. Med romantisk sans for ruinens symbol på helheden kræver det ingen anstrengelse at se Palmyras bygninger rejse sig på ny. Med sin monumentale karakter formår dette ruinfelt ligesom en række andre levn fra denne periode på fascinerende måde at formidle en oplevelse af at træde ind i fortiden, hvilket for Palmyras vedkommende vil sige 1.-3. århundredes romerske kultur. På en helt anden måde end ved læsningen derhjemme kommer periodens kulturhistorie til at stå levende for øjnene, når man tørstig

og svedende vandrer rundt i disse materielle levn.

I det hele taget gjaldt det om de mest spektakulære seværdigheder på vores rejse, fx den romerske by Bosra ved sydgrænsen til Jordan, det byzantinske Simon Søjlehelgens kloster i det nordvestlige Syrien eller det fra *Indiana Jones* velkendte Petra, at vi hovedsageligt bevægede os i den hellenistiske, romerske og byzantinske periode. Godt nok repræsenterede ruinerne kun fragmenter af disse perioders kultur, og godt nok kunne rejsens spring mellem perioder og bygningstyper umiddelbart virke forstyrrende, men efterhånden fremstod et levende billede af de kulturrepoker, der har frembragt en række af de vigtigste tekster, vi arbejder med som teologer. En kultur, som det derfor er uomgængeligt at kende til for at forstå teksterne. Hertil leverer en ekskursion til Mellemøsten et vigtigt bidrag.

Karakteristisk for rejsen på dette plan var, at rejsemålene ikke var styret af en pilgrimsfærds interesse for de steder og begivenheder, der omtales i de bibelske tekster. Målene var snarere sat af de materielle levn, der kunne give det bedste historiske indblik i periodens kultur i bredeste forstand og dermed den kulturhistoriske *baggrund* for vore tekster.

Rejsen på dette plan blev imidlertid i stigende grad krydset af bibelfortællingen, efterhånden som vi nærmede os Det hellige Land.

Rejsen i GTs fortælling

Problemet om forholdet mellem fortælling, historie og landskab blev allerede foregrebet i Palmyra. Ifølge 2 Krøn 8,4 skulle Salomos rige have udstrakt sig helt til Palmyra/Tadmor. Man kan imidlertid ikke her fremvise ruiner, som nogen med sin fornufte fulde brug kan hævde stammer fra Salomo. Men hvad er da fortællingens forhold til stedet?

Dette problem blev desto mere påtrængende, da vi besøgte de præhellenistiske *sites*. Rejsen rundt til de steder og i det landskab, hvor de gammeltestamentlige beretninger udspiller sig, kom til at gøre det klart, hvordan GT i forbløffende grad vil redegøre for en stor del af den syrisk-palæstinensiske kultur som indbegrebet af et ideelt Stor-Israel. Den davidisk-salomonske interessesfære skal på sit højdepunkt have omfattet hele regionen, og da riget umiddelbart efter Salomo falder fra hinanden, beskrives hændelsesforløbet som en følge af kultisk frafald; bibelhistorien igennem forbliver idealet det davidisk-salomonske imperium.

Den legendariske kong Salomos tempelbyggeri, hvoraf ingen kendte materielle rester findes, er et eksempel på dette forhold. Når Salomo krediteres for at have bygget Jahve et tempel i Jerusalem og dermed etableret den eneste sande Jahvekult i landet, viser de bibelske beskrivelser af dette tempel, at han dermed i virkeligheden ikke krediteres for at have foretaget sig andet

end, hvad der var almindeligt i hele den Nære Orient i bronze- og jernalderen. Skønt Jahve-kulten ifølge GT indføres i Palæstina som noget nyt, er den byggestil, der i GT beskrives som karakteristisk for templet, almindelig overalt i regionen bronze- og jernalderen igennem; i løbet af ekskursionen kunne vi beundre den i Ebla, en stor nordsyrisk bystat, der blomstrede i den tidlige bronzealder, samt i Hasor og Megiddo i det nordlige Palæstina.

Besøgene på disse steder kom således til at illustrere, hvordan snart sagt alle dele af kulturen i dette vidtstrakte område simpelt hen er blevet indskrevet i den bibelske fortælling for at give området og kulturen et særligt samlende centrum: De imponerende ruiner af Megiddo og Hasor skyldes ifølge fortællingen Salomos bygge-rier (1 Kong 9,15). Fra en anden bibelsk periode kan man læse om Josva, der væltede Jerikos mure, og derefter begive sig til åstedet for ved selvsyn at konstatere, hvad det var for nogle ruiner, der på denne måde er blevet opsuget i bibelhistorien, for en befæstet by har der ikke været på stedet siden mellembronzealderen.

Disse besøg gjorde det således mere og mere klart for os, hvor forskelligt de arkæologiske levn taler, alt efter om man på forhånd læser dem ud fra bibelfortællingen, eller om man anskuer dem uafhængigt af denne. De arkæologiske levn får

først mæle, når de indsættes i en historie. Indsætter man den syrisk-palæstinensiske arkæologi i bibelfortællingen, fås en formidabel fortælling, og man kan tage på pilgrimsfærd til de mure, Josva væltede, de byer, Salomo befæstede, osv. Anskuer man derimod levnene ud fra primærkilder alene, opnås et ofte ganske andet billede end det, bibelfortællingen forfører os til at se.

På denne måde kom ekskursionen til de præhellenistiske *sites* i høj grad til at problematisere vor forudforståelse og medvirke til et mere nuanceret syn på den syrisk-palæstinensiske kultur og historie - når vi da ikke lod os betage af den især i Israel allestedsnærværende pilgrimsstemning: Her bestræber man sig gennem opstilling af utallige tavler på at koble direkte fra udgravning til bibelfortælling for at sikre, at rejsen i historien bliver ét og det samme som en rejse i fortællingen.

Rejsen rundt til disse »gammeltestamentlige« *sites* banede således i helt bogstavelig forstand vej for en refleksion over forholdet mellem fortælling, landskab og historie. Snarere end kilder til historien viser GT sig at være fortællinger, der har opsuget landskabet i deres narrative univers og metafor- og symbolverden. Det, man troede var *historien*, viser sig dermed i sin inderste natur at være et særligt krydsfelt mellem fortælling og landskab, mellem et litte-

rært univers og et geografisk område, der således uvægerligt også er blevet et symbolsk landskab.

Med denne erkendelse foretog vi en bevægelse, der svarer til den gammeltestamentlige forsknings stigende interesse for GT som *litteratur*, der har den hellenistiske kultur som sin væsentligste baggrund.

Rejsen i NTs fortælling

Refleksionen over forholdet mellem fortælling, landskab og historie blev nu desto mere presserende, da rejsen nåede dertil, hvor bussen kørte de linier ud i landskabet, som evangelierne har udspændt i deres fortællinger om Jesu vej. Blandt andet så vi Bebudelseskirken i Nazaret, Fødselskirken i Bethlehem, Peters svigermors hus, Via Dolorosa og Gravkirken - for nu blot at nævne nogle få af de punkter i landskabet, der med forbløffende præcision er blevet udpeget som stederne for fortællingens begivenheder.

For mange af deltagerne var det forbundet med en vis forlegenhed at deltage i denne pilgrimsfærd. For her *ved* vi jo godt, at det er helt hen i vejret at påstå, at den pågældende bunke sten skulle have været Peters svigermors hus, eller at Maria blev født lige dér, i krypten under St. Annas kirke. Reaktionen var da også småfnisen, voksende til regulær klasken sig på lårene af grin over det fromme bedrag. Men hvorfor står vi så og kigger på det?

Det var altså problemstillingen fra de »gammeltestamentlige« *sites*,

der dukkede op igen, men nu endnu mere emfatisk. Nu var vi skudt langt ud over rammen for en meningsfuld diskussion om en eventuel historisk forbindelse mellem det, vi så på, og fortællingen.

Men problemstillingen blev her af desto mere grundlæggende karakter i lyset af den såkaldte litterære vending i den nytestamentlige forsknings beskæftigelse med evangelierne. For her *kappes* overhovedet forbindelsen mellem evangeliefortælling og en historisk referenceramme - og det på et helt principielt erkendelsesmæssigt og metodisk plan. Man *beskæftiger* sig overhovedet ikke med spørgsmålet om en fortidig historisk virkelighed bag fortællingens personer og begivenheder, men anskuer og fortolker teksten som litteratur, dvs. som litterære konstruktioner. Men har vor pilgrimsfærd så *overhovedet* nogen faglig relevans?

Ja, i anden omgang, i et andet perspektiv. Nemlig hvis man lader de selv samme erkendelser, der fører til denne frustration, anlægge et perspektiv, der ikke spørger efter forholdet mellem tekstens figurer, episoder og steder og pilgrimsstederne, men som i stedet spørger efter forholdet mellem den bevidsthedsmæssige proces i traditionens stadige udpegning af pilgrimssteder i landskabet og processen i evangeliernes konstruktion af fortællingen om Jesus som en rejse i et landskab.

Da dæmrer det, at det er det samme, der sker de to steder; at den sta-

dige lokalisering af pilgrimssteder er en fortsættelse af den proces, der førte til og er i gang i evangeliegenrens konstruktion af fortællingen om Jesus.

Denne sammenhæng illustreres pragtfuldt af »den barmhjertige samaritaners kro«. (Jo, også den er faktisk udpeget!) Dette pilgrimssted valgte vi dog at køre hastigt forbi. Og det var naturligvis i første omgang velbegrunderet: At se »den barmhjertige samaritaners kro« er dog lige godt for pjanket, ikke sandt? For »den barmhjertige samaritaner« er jo som bekendt ifølge evangeliet selv en *fortælling*, en lignelse, Jesus fortæller for at sige noget om Gudsriget. Altså ifølge evangeliet selv en fiktiv historie. Så »den barmhjertige samaritaners kro« er dog lige godt en *for* tåbelig illustration af en grundlæggende manglende evne til at skelne mellem fiktion og historie. Vi nøjedes derfor med et højlydt fnis, før vi drog videre til et sted, hvor Jesus havde været ... Øh?! Med *det* ræsonnement er vi vist ved at lave selvmål.

For hvad »den barmhjertige samaritaners kro« illustrerer, er jo netop fiktionens fiksering i landskabet, i rummet - lignelsens inkarnation i rummet. Og dermed illustrerer »den barmhjertige samaritaners kro« mest ultimativt, hvad vi har med at gøre på alle de *andre* pilgrimssteder: (Gudsriget)fortællingens fiksering og inkarnation i rummet, i landskabet.

Og dermed illustrerer pilgrimsstederne, hvad evangelisterne (mest fornemt Markus) *selv* har gjort i deres litterære konstruktion af Jesusfiguren og hans bevægelser: Gudsriget/Jesus udspændt i det geografiske rum. Jesu betydning *udfoldes* litterært ved at udspænde ham i landskabet; Jesu betydning *fikseres* ved at fikser ham i rummet, på rejse fra sted til sted i et landskab, der allerede også er et symbolsk landskab, men netop et symbolsk landskab i uløselig kobling med det konkrete landskab.

I den ældste fase af kristologien, hos Paulus, defineres Kristus simpelthen som himmelsk figur, og hans betydning udfoldes i en *vertikal* bevægelse fra himmel til jord. Fikseringen i det jordiske rum begrænser sig til *ét* væsentligt punkt: korset. Da man i en senere fase vil udfolde og have greb om Jesu betydning, sker det så ved at udvide dette punkt ud i det omfattende geografiske landskab. Den litterære konstruktion i evangeliet er i sig selv Kristi inkarnation i rummet. Rummet, landskabet kommer for evangeliegenren til at fungere som selve mediet for betydningsudfoldelse og -fastlæggelse - en stadig udvidelse og detaljerigdom fra evangelium til evangelium.

Når en nærmere udfoldelse af den himmelske Kristi betydning i evangeliernes litterære konstruktion netop må ske ved at spænde Kristus ud i dette landskab - Kristus som vej udlægges ved at

udspænde Kristi vej i landskabet - så hænger det jo sammen med den erkendelse, der langsomt dæmrede ved besøget på de »gammeltestamentlige« *sites*. Altså at GT som litterær konstruktion netop er blevet til ved at opsuge dette konkrete landskab i et narrativt og symbolsk univers. Med denne uløselige kobling, som evangelierne har i deres vigtigste litterære forlæg, GT, må en nærmere udfoldelse af den himmelske Kristi religiøse, etiske osv. betydning, altså Kristus-*ideens* betydning, i forhold til den gamle pagt nødvendigvis ske ved at udspænde Kristus i dette symbolske landskab - der samtidig netop gennem GTs litterære greb også er det konkrete landskab.

Med denne erkendelse og sammenhæng mellem gammeltestamentlige *sites* og nytestamentlige pilgrimssteder blev ekskursionen på forunderlig måde »bibelsk teologi *along the road*«, bibelsk teologi udfoldet i en rejse i landskabet. Derved blev rejsen rundt i Det hellige Land, dvs. i bibelfortællingens land, en rejse rundt i en *tankeform*, der er grundlæggende i jødisk-kristen litteratur: betydningens bundethed til dette særlige rum, dette særlige landskab, som udfoldelse af ny betydning derfor hele tiden må udspændes i. Det er, hvad den efterfølgende tradition har fortsat i den stadige vækst af pilgrimssteder. Den jødisk-kristne konstruktion af betydning og mening er i bogstaveligste forstand jordbunden - netop som *lit-*

terære konstruktioner er fortællingerne uløseligt bundet til landskabets rumlige strukturer.

Fra den indledende forlegenhed og fornemmelse af meningsløshed omkring hele pilgrimsprojektet tonede således en erkendelse frem, der gjorde det klart, at det i *denne* særlige forstand virkelig *var* fortællingens kulisser, vi vandrede i under pilgrimsfærden. Men netop *fortællingens* kulisser, dvs. et symbolsk landskab, der imidlertid *som* symbolsk landskab var uløseligt koblet til det konkrete landskab.

Og hvad vi var vidne til, når vi så pilgrimsstederne, var i grunden ikke til at skelne fra den litterære proces i evangelierne, givet med denne særlige kobling mellem fortælling, symbol, landskab og historie, der er et så grundlæggende træk ved Bibelen som litterær konstruktion og religiøst univers. Hvad vi ser i denne i første omgang helt absurde vækst af pilgrimssteder, er ikke blot en udvidelse og præcisering i rummet, men også og samtidig en udvidelse af fortællingen - led i én og samme proces, som begynder og finder sted i evangelierne selv: En stadig bestræbelse på at få hold på Jesu betydning ved at få ham stadigt mere præcist og omfattende udspændt og fikseret i rummet.

Denne kobling kunne man se materialiseret på Via Dolorosa, hvor man inden for få meter har udpeget et punkt for hver lille detalje på Jesu sidste vandring. Da fortællingen her er så betydningsfuld, må rummet

tilsvarende fortættes med betydningsfulde punkter - hvortil kræves en udvidelse af fortællingen med nye detaljer, der kan kobles til punkterne. Forholdet mellem rummet og fortællingen går begge veje. Rummet er blevet fortælling, og fortællingen er blevet rum.

Denne inkarnation af fortællingen og det symbolsk-religiøse i punktet har fået et næsten absurd materialiseret udtryk ved Peters svigermors hus. To meter over det, der skulle være resterne af huset, er bygget en kirke, så det tager sig ud som et gigantisk rumskib, der er steget ned »senkrecht von oben« og med sine fangarme næsten helt oplsluger den lille jordiske bunkesten nedenunder.

Mønstret af kirker, der er spændt ud over alle de lokaliserede steder fra fortællingen, kommer således til helt konkret at udtrykke fortællingens inkarnation i landskabet - som et betydningslag rullet ud over landskabet. Kirkerne rumlige mønster inkarnerer

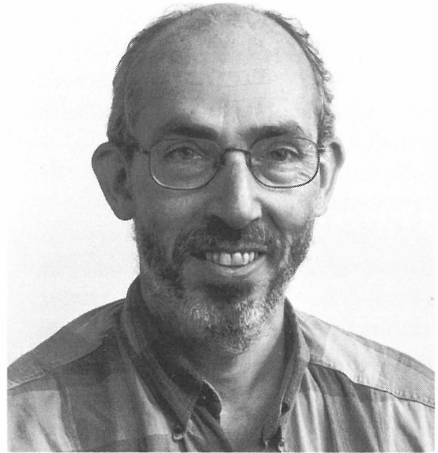
fortællingens betydningsmønster og udspænder en rejse, der gør det muligt for den rejsende at blive kropsligt og rumligt indfattet i fortællingen og gennem rummet som medium overspringe afstanden til fortiden. Det har været det tiltrækkende for pilgrimssøgende gennem århundreder.

Som moderne mennesker kan vi på paradoksalt måde foretage den samme rejse, om end på et ganske andet grundlag og i et ganske andet perspektiv. Men det er først muligt ved bevidstgørelse af forholdet mellem symbolsk og konkret landskab, mellem fortælling, landskab og historie i Bibelens litterære konstruktion. Da giver pilgrimsfærden mening og forståelsesudbytte for arbejdet med de bibelske tekster. Og da bliver rejsen på begge ekskursionens plan, både rejsen i den mellemøstlige kulturhistorie og rejsen i den bibelske fortælling, i allerhøjeste grad relevant og udbytterig for de videre studier.

Kunst og Kristendom ved Det teologiske Fakultet

*Af forskningslektor Nils Holger Petersen
Center for Kunst og Kristendom*

At kunstarterne gennem to årtusinders europæiske kulturhistorie - om end på meget forskellige måder - har været præget af kristendommen, er hverken overraskende eller nyt. Alligevel har en egentlig tematiseret beskæftigelse med dette fundamentale teologisk-æstetiske forhold på tværs af de enkelte kunstdiscipliner ikke været almindelig. Både på Det teologiske Fakultet ved universitetet i København og i Århus og tilsvarende ved mange andre universitetsinstitutioner både i Danmark og i udlandet har adskillige forskere dog beskæftiget sig med denne side af den europæiske kirke- og kulturhistorie både i form af analyser, »læsninger« af enkelte kunstneriske værker og mere syntetiserende historiske fremstillinger. Det gælder nok fortrinsvis kunstens anvendelse til gudstjenstlige og mere individuelle religiøse (opbyggelige) formål, men også forståelsen af kunst-

neriske værker uanset sådanne sammenhænge. På vort fakultet har interessen for dette felt nok manifesteret sig stærkere end de fleste steder i de sidste mange år; det gælder ikke mindst interessen for forholdet mellem kristendomshistorien og kunstarterne i det længere historiske perspektiv, herunder også inte-

ressen for forholdet mellem kunstværker og kunstformer, der ikke har et forhåndsdefineret, ja måske slet ikke noget udtalt eller positivt forhold til den kristne tradition. Interessen har bl. a. givet sig udslag i en række publikationer, nationalt og internationalt, mest omtalt nok Jørgen I. Jensens *Den fjerne kirke* (1995). I 1990 besluttedes det at oprette *Center for Kunst og Kristendom* ved *Institut for Kirkehistorie* med henblik på at samle de allerede igangværende aktiviteter i denne retning under ét; det gjaldt den såkaldte kalkmaleriregistrant, som lektor, dr. theol. Knud Banning har æren af at have oprettet i 1960'erne, og ligeledes den salmeregistrant, der går tilbage på et registreringsarbejde, udført ved Institut for Kirkehistorie i 1960'erne og 1970'erne.

I det nyoprettede *Center for Kunst og Kristendom* blev det i lige så høj grad de teologisk-kunstneriske individuelle forskningsprojekter, der blev kernen. Centret har i sin korte funktionsperiode til nu været og er også for tiden hjemsted for en række ph.d.-projekter om forholdet mellem fx musik og kristendom. For tiden er to ph.d.-studerende, hver med sit særdeles omfattende projekt direkte knyttet til Centret: cand. theol. Sven Rune Havsteen: *Musik og teologi i det 17. århundrede. Det poetisk-musikalske kunstværk som teologisk og kulturel ytring i den lutherske tradition, belyst ud fra*

Heinrich Schütz' værk, desuden organist, cand. mag. Eva Maria Jensen, der også virker som ekstern lektor i musikvidenskab på Københavns Universitet, der arbejder med projektet *Evighedsklange: De teologiske aspekter i århundredskiftets musik, ca. 1890-1920*. Herudover har forskningsstipendiat, cand. mag. Brian Møller Jensen i de sidste 4 år oppebåret et stipendium fra Statens Humanistiske Forskningsråd til et projekt om et middelalderligt liturgisk pragtmanskript fra Piacenza i Norditalien. I øvrigt er det ikke altid så lige til at afgrænse projekter ved Centret fra projekter ved Institut for Kirkehistorie. Pointen er netop heller ikke den præcise afgrænsning, men snarere, at Centrets eksistens er med til at sætte æstetisk-teologiske problemstillinger på dagsordenen i højere grad og måske mere samlet, end det normalt er sket, og dermed også kan fremme udviklingen af terminologi, fagbevidsthed og -metodik.

Centret trådte vel for alvor frem på arenaen, da fakultetet påbegyndte undervisning i *Kunst og Kristendom* under Åben Uddannelse, i praksis gennem Centret. Det har været afgørende for oprettelsen af dette studieprogram, at der på én gang er tale om en aktivitet ud af huset - bl. a. også til tilvalgsstuderende ved Det Humanistiske Fakultet - og om en udvidelse af undervisningstilbuddet til de teologistuderende, der bl. a. også

har mulighed for med udgangspunkt i den udbudte undervisning at skrive større opgaver inden for feltet *Kunst og Kristendom*. Siden efterårssemestret 1995 har der hvert semester været udbudt og afholdt en række kurser dels om forholdet mellem kunstarterne og kristendommen i Europa fra oldkirken og op til vor egen tid og dels om enkeltaspekter af dette vældige område. I foråret bliver der således foruden det generelle oversigtskursus tilbudt kurser om arkitektur og teologi, om gotikkens billedkunst samt om kunst (læs: billedkunst, arkitektur, musik og litteratur) og kristendom i England, der munder ud i en Englands-ekskursion, (således som Centret for godt et år siden havde et tilsvarende kursus om kunst og kristendom i Venedig, hvori der ligeledes var indlagt en Venedig-rejse for dem, der ønskede det).

I øvrigt har Centret i nogle år arrangeret offentlige foredrag på et højt fagligt niveau om emner vedr. *Kunst og Kristendom*, en aktivitet, der inden for det sidste år er blevet overtaget af et selvstændigt selskab, der er mere egnet til at føre denne særlige virksomhed videre. Det er *Selskabet for Kunst og Kristendom*, der blev oprettet i 1997, og som nu - med adresse på Centret - holder faglige foredrag og andre oplysende arrangementer i forlængelse af Centrets universitære virksomhed.

En ganske stor del af Centrets forskningsaktivitet har været og er (som allerede berørt ovenfor) finan-

sieret eksternt. Således har Centret fra 1994 til 1998 været hjemsted for en nordisk netværksbevilling (fra NorFA, Nordisk Forskeruddannelsesakademi) vedr. forholdet mellem kunstarterne og liturgien i middelalderen (Nils Holger Petersen og Louise Lillie), som bl. a. har holdt en årlig forsker-workshop på skift i Danmark, Norge, Sverige og Finland samt et europæisk forskeruddannelseskursus (i 1996) om udvikling af fagmetodik i forbindelse med det nye fagområde *interart-studier*, der er af stor betydning for *Kunst og Kristendom*. Fra 1. januar er Centret igen vært for et nyt, denne gang internationalt netværk vedr. *mening og repræsentation i kunstarterne: forandringer i vestlige kristne traditioner 1000-2000* med over 30 forskere fra adskillige europæiske lande foruden USA, der - finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd - skal holde konferencer i København både i 1999 og 2000. Fra Centret/Instituttet er Jørgen I. Jensen, Louise Lillie, Sven Havsteen, Eva Maria Jensen og jeg selv med i netværket, der i høj grad baserer sig på samarbejde med forskere fra andre københavnske såvel som nordiske institutter, bl. a. Kunsthistorie, og Center for Kvindeforskning i København, klassisk filologi i Stockholm, kunsthistorie og engelsk litteratur (Åbo, Finland), musikvidenskab (Hamar-Oslo) samt det nyoprettede kulturvidenskabsfag ved Lunds universitet. Men som nævnt desuden med inddragelse af eksper-

ter fra så forskellige steder som Yale og Indiana universiteterne i USA, Sorbonne i Paris samt en række universiteter i England (bl. a. Cambridge og Glasgow) og Tyskland (bl. a. Regensburg).

I det kommende år bliver Sven Rune Havsteens ph.d.-projekt finansieret af Statens Humanistiske Forskningsråd, ligesom Nils Holger Petersen i samarbejde med Kristin Rygg (Hedmark Høgskole, Hamar, Norge) og Anthony Johnson (Åbo Akademi, Finland) påbegynder et tværfagligt *Kunst og Kristendom* projekt om musikdramatik i renaissance finansieret af de nordiske forskningsråd.

Den nyeste *Kunst og Kristendom* aktivitet er oprettelsen af et nyt tidsskrift: *TRANSfiguration: Nordisk Tidsskrift for Kunst og Kristendom*. Igen er der - som det fremgår - tale om et nordisk interart-samarbejde, i første række dog baseret i København, hvor redaktionen omfatter både forskere ved Centret (Nils Holger Petersen og Sven Havsteen) og ved institutioner ved Det Humanistiske Fakultet (Dansk og Kunsthistorie) samt Nationalmuseet og Roskilde Stiftsmuseum. Tidsskriftet udkommer første gang i løbet af foråret på Museum Tusulanums forlag - og med støtte fra en lang række private fonde samt den nordiske publikationsfond.

Også på det hymnologiske område er der et nordisk samarbejde i gang, Nordisk Hymnologisk Insti-

tut, som Centret er med i gennem Peter Balslev Clausen og Vagner Lund i forlængelse af en længere række af nordiske salmeundersøgelsesprojekter.

I alt udgør således det nordiske og internationale samarbejde en særdeles betydningsfuld side af Centrets virksomhed. Men dybest set drejer det sig naturligvis om selve studiet af de faglige spørgsmål. Her er det afgørende at fastslå, at selv om utallige forskere fra forskellige discipliner har beskæftiget sig med den langt fra entydige forbindelse mellem den kristne europæiske kulturs frembringelser og den kristendom, som et langt stykke vej udgjorde deres åndelige (og i en hel del tilfælde også materielle) forudsætning, så kan og bør stoffet behandles i et samlet fag, ikke i konkurrence med de traditionelle fag, der beskæftiger sig med (dele af) området, men til opnåelse af nye tværfagligt betingede indsigter. Hvad fx Augustin, Luther eller Kierkegaard skrev om musik og kristendom, indgår i det nye fagområde både som en del af dets forudsætninger og som en del af det stof, der skal studeres.

En samlet beskæftigelse med det vældige stofområde, der har hele Europas kirke- og kulturhistorie som potentielt materiale, kræver en sammenlignende metodik - ligesom i en lang række andre tværfaglige områder - relevant bl.a. ud fra den tanke, at det er den universitetsfaglige tradition og ik-

ke »virkeligheden«, der har ført til opdelingen i de traditionelle fag. Tankegangen er ikke ulig, hvad der tidligere i århundredet lå bag oprettelsen af sammenlignende litteraturvidenskab som nyt fag i forhold til de traditionelle nationale litterære fag. Og det svarer - i allernyeste tid - til oprettelsen af særlige lærestole (mest i USA, men som nævnt også ved universitetet i Lund) til varetagelse af forholdet mellem kunstarterne med henblik på studier af forholdet mellem fx billedkunst og litteratur samt musik og litteratur.

Ved oprettelsen af *Center for Kunst og Kristendom* blev der etableret et nyt fagligt pejlemærke i den europæiske universitetstradition. Der findes - mig bekendt - intet an-

det sted en således defineret institution ved et universitet, skønt der kan ses ansatser til at tænke i de samme baner bag oprettelsen af *Institute for Bible and Literature* for nogle år siden ved universitetet i Edinburgh, Skotland samt ved *Institute of Sacred Music* ved Yale University, USA, og bag det talmæssigt tilsyneladende voksende antal publikationer, der også internationalt i de allersidste år beskæftiger sig med sider af dette grundlæggende teologisk-kulturhistoriske felt. Bl. a. derfor er det både en faglig forpligtelse og en udfordrende fornøjelse at indgå i et samarbejde med en række forskere og institutioner i ind- og udland.

Institut for Systematisk Teologi

afholder to seminarer

torsdag den 8. og torsdag den 22. april 1999

om

**Teologiske og retlige kriterier for
folkekirkemedlemsskab**

Nærmere oplysninger se Kalenderen

Gads Bibel Leksikon

*Af docent Håkan Ulfgard
Teologiska Institutionen, Lunds Universitet*

I skrivande stund pågår byggan-
det av Öresundsförbindelsen för
fullt. Ett syfte med det storslagna
projektet är att knyta Danmark
och Sverige närmare varandra,
särskilt Skåne- och Själland-regio-
nerna. Man må tycka vad man vill
om hela företaget och dess betydelse,
men i fråga om teologi och bibel-
vetenskap kommer Öresund sannolikt
bara mycket långsamt att upphöra
vara en vallgrav mellan dansk och
svensk tradition (och det finns säkert
de på båda sidor, som gärna ser att
klyftan bevaras). Således är det
bibelintresserade danska publikum
åter att gratulera, medan vi på den
svenska sidan än en gång hamnat på
efterkälken! Med den nya, reviderade
upplagan av Gads Danske Bibellek-
sikon (GDB, vars första upplaga
utkom 1965-1966 och en reviderad
andra upplaga 1981) erbjudes nu i
Gads Bibel Leksikon (GBL I-II,
red. G. Hallböök - H.-J. Lundager
Jensen, København: Gads Forlag

1998) ett populärt hållet, samlat
och à jour-fört koncentrat av var
bibelvetenskaplig forskning, sedd
utifrån ett danskt perspektiv, står
idag. Jämför härtill Svenskt Bib-
liskt Uppslagsverk, vars senaste,
andra, upplaga utkom 1962 - och
någon ny upplaga är inte i sikte!

Att situationen nu är en annan
än då GDB först utkom märks inte
minst på vad som sägs - eller, rät-
tare sagt, på vad som inte sägs - om
Bibeln som Guds ord. Medan förör-

det till det nya GBL över huvud taget inte tar upp frågan om bibelsyn förklaras däremot på motsvarande plats i GDB att de bibliska dokumenten skall betraktas och behandlas utifrån historiska och litteraturhistoriska metoder, men med det teologiskt betydelsefulla tillägget: »Det vil ikke sige, at det standpunkt er opgivet, at Bibelen er Guds ord. Bibelen er Guds ord i menneskelig skikkelse, fattigt eller rigt, frastødende eller tiltrækkende, men hverken forfatterne eller læserne af G.D.B. har nogen forhåndsmulighed for at afgøre, hvad der i Bibelen er Guds ord, hvornår det er det, eller hvordan det bliver det.« Det som behövde kommenteras i folkekyrkans Danmark på sextioalet är inte längre en fråga av samma dignitet, i all synnerhet inte utifrån den just nu aktuella postmodernistiska hermeneutikens diskurs. Den teologiska frågan om Skriftens inspiration och auktoritet blir då mindre angelägen än epistemologiska reflektioner om läsarens tolkningshorisont.

På flera punkter har GBL korrigerat misstag eller gjort smärre justeringar i den äldre utgåvan. Så anges nu i tabellerna under uppslagsordet »Kronologi« t. ex. Jesu födelse till före 4 f. Kr., medan den i GDB daterades till år 1 (?). Kejsar Hadrianus regeringstid rättas till 117-138, och inte 117-136, som den gamla kronologiska översikten gjorde gällande. Årtalen för några av de sista hasmoneiska härskarna justeras också: Alexander Jannæus från

104-78 till 104-76 f. Kr., Salome Alexandra från 78-69 till 76-67 och Aristobulos från 69-63 till 67-63. Mera intressant är kanske den ändrade paulinska kronologin. Pauli missionsresor förläggs i GBL till perioden c:a 45-55 (?), medan GDB angav en detaljerad kronologi. För apostlamötet i Jerusalem ges två möjliga dateringar, med år 53 som huvudalternativ framför den traditionella dateringen till år 48. Så följer också i artikeln om Paulus hela dateringen av begivenheter i hans liv den »nya« paulinska kronologin.

Att bibelforskningen på flera punkter kommit fram till nya insikter under de senaste decennierna är föga förvånande. En jämförelse mellan »gamla« och »nya« Gad ger flera nyttiga påminnelser om mer eller mindre etablerade teoriers förgänglighet. Ett exempel finner man under uppslagsordet »amfiktyoni«. Efter att ha definierat begreppet som »et sakralt förbund af 6 eller 12 nabostammer med fælles kult ved en bestemt helligdom« presenterar GDB (utan namns nämning) Martin Noths hypotes om domartidens Israel som en sådan kultisk sammanslutning av de 12 stammarna, såsom vore detta en absolut sanning. I den nya versionen får vi däremot veta att hela amfiktyoniteorin är passé och att notiserna i Domarboken inte kan ligga till grund för en sådan historierekonstruktion.

Just beträffande uppfattningen om den bibliska historieskrivningen är det f. ö. intressant att se hur per-

spektivet förändrats under de senaste decennierna. Artikeln ›historieskrivning‹ bär syn för sägen vid en jämförelse mellan Niels Peter Lemches (GT) och Per Bildes (NT) framställning i GBL och den avsevärt kortare och betydligt mindre problemmedvetna texten i GDB. En jämförelse av de kronologiska översiktstabellerna ger några konkreta belägg för den ändrade synen på det bibliska stoffets historicitet: Medan GDB utan omsvep tidsplacerar patriarktiden med Abraham, Isak, Jakob och Josef vid årtalssiffran 1600 f. Kr., och Moses samt Josua vid år 1300 f. Kr., hittar man på motsvarande plats i GBL inte någon upplysning alls om dessa bibliska gestalter. Som Niels Peter Lemche påpekar i artikeln om Abraham i GBL finns det numera en allt mera framträdande förståelse för att frågan efter patriarkernas historicitet är av mindre vikt än insikten om deras litterära och ideologiska betydelse för den tidiga judendomen.

Ett annat uttryck för tendenserna inom bibelforskningen på senare år är fokuseringen på ett mera antropologiskt perspektiv på den gammaltestamentliga lagstiftningen. Där GDB förklarar förbudet för en man att bära kvinnokläder (5 Mos 22:5) utifrån en religionshistorisk bakgrund poängterar GBL sambandet med andra regler som slår vakt om att upprätthålla skillnaderna mellan olika kategorier, t. ex. att man inte

skall spanna en ox och en åsna för samma plog, inte heller bära kläder där tyget vävts samman av ull och lin. Samma nya forskningstrend kan också skönjas bakom uppslagsordet ›eliminationsriter‹, liksom f. ö. i den helt nyskrivna artikeln ›riter‹, ›ritualer‹. Här presenteras frukterna av en fruktbar ny forskningsinriktning.

Ett annat forskningsområde, som i än högre grad än förut kommit i fokus under de senaste åren, och vars resultat nu kan populariseras i GBL, är naturligtvis Dödhavstexterna. Den i det närmaste avslutade publiceringen av fragmenten från Qumran-grottorna (i synnerhet från grotta 4) har givit en starkt ökad kunskap inte minst om de många teologiska utvecklingslinjerna i judendomen under Andra templets tid; utvecklingslinjer som så småningom kommer till ytan i Nya testamentet. Man kan t. ex. jämföra vad som står att läsa i GDB om Melkisedek-föreställningarna med den nya versionen. I denna poängteras kraftfullt hur Melkisedek-traditionerna kan placeras in i den bibliska ideologiska historien: Berättelsen om Abrahams möte med Melkisedek i 1 Mos 14 skulle vara en text från persisk eller hellenistisk tid och avsedd att styrka översteprästsläktens anspråk på att företräda den högsta judiska auktoriteten (som både präst och kung) i efterrexilsk tid. Även andra nya perspektiv öppnas på Melkisedek-ge-

staltens plats i senare judisk och kristen tradition. Utifrån Qumranfynden (11QMelch) betonas även Melkisedek-gestaltens särskilda eskatologiska framtoning under den intertestamentala tiden. Inte minst påpekas hur den eskatologisk-messianska tolkningen av Melkisedek-figuren bildar en betydelsefull bakgrund för att förstå Melkisedek-kristologin i Hebréerbrevet, men här finns också en diskussion om Melkisedek-traditionens förekomst i 2 Henoksboken som en slags »motlegend» mot den nytestamentliga berättelsen om Jesu födelse.

Ett förändrat synsätt märks också beträffande den bibliska apokalyptiken. Helt i linje med nyare forskning nyanserar GBL den tidigare gängse bilden av apokalyptiken som ensidigt krispräglad och framtidsinriktad. Särskilt understrykes hur de äldsta delarna av 1 Henoksboken inte så mycket sätter kronologiska frågor i centrum som spatiala. Vad gäller bedömningen av apokalyptiken i förhållande till dess kulturella inbäddning i hellenismen skulle man dock önska en något utförligare reflektion än enbart konstaterandet att den är en del av judendomens försök att gå utmaningarna från hellenismen till mötes; här kunde t. ex. en jämförelse med ödestron vara givande.

I jämförelse med GDB finns likväl mycket nytt att hämta i GBL angående Bibelns hellenistiska omvärld och hur den återspeglas i de bibliska skrifterna. Den antika s. k.

»populärfilosofin» och dess olika riktningar presenteras på ett långt mera uttömmande sätt än förut, vilket bidrar till ett långt mera realistiskt tecknande av det sammanhang, i vilket kristendomen växte fram. Så kommenteras t. ex. den cyniska filosofins betydelse för Nya Testamentets framställning av Jesus-gestalten och av den kristna undervisningen på ett förtjänstfullt sätt. Ett annat exempel utgörs av artikeln om vandrarpredikanten Apollonios av Tyana, som levde under det första århundradet e. Kr. (med Filostratos, c:a 200 e. Kr., som sin levnadstecknare). Enligt GBL finns här en motsvarighet till evangeliernas redogörelser för Jesu verksamhet och undervisning, som kastar värdefullt ljus över såväl evangelierna som litteratur som över den folkliga biografiska genren i antiken.

Bland mängden av nytillkomna artiklar i GBL vill jag särskilt berömma en kategori. Man kan nu slå upp och läsa om flera av de mest kända namnen inom den moderna bibelforskningen, ända från gestalter förknippade med den historisk-kritiska forskningens genombrott och blomstring, som t. ex. Hermann Samuel Reimarus, David Friedrich Strauss, Julius Wellhausen, Wilhelm Wrede (vars förnamn angliserats till William!), Hermann Gunkel och Albert Schweitzer. Bland senare betydelsefulla namn i detta sekels forskningshistoria uppmärksammas bl. a. Sigmund Mowinckel, Mar-

tin Noth, Gerhard von Rad, Rudolf Bultmann, Charles Harold Dodd (men inte så kända exegeter som t. ex. Ernst Käsemann och Oscar Cullmann). Kombinationen av kortfattade person- och forskningshistoriska notiser, med översikter över nya forskningstrender där titlar på epokgörande exegetiska studier sätts in i deras ›Sitz im Leben‹, är ett vällyckat och välkommet grepp. Till ett bra bibliskt uppslagsverk hör kritisk reflektion över såväl drivkrafterna bakom som de medverkande i utvecklingen av den exegetiska forskningen. Som ett annat exempel på denna kritiska medvetenhet om forskningens skiftande förutsättningar vill jag också särskilt nämna bidragen under rubrikerna ›feministisk kritik‹ samt ›køn, kønsroller‹. I all sin korthet representerar de den nödvändiga medvetenheten om och uppgörelsen med patriarkatets diskurs, så som denna tagit sig uttryck såväl inom Bibeln själv som inom bibelforskningen.

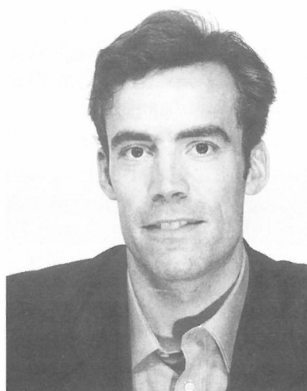
Mitt helhetsintryck av ›nya Gad‹ är alltså positivt. Utgivarna -bland vilka fr. a. skall nämnas lektorerna Geert Hallböck och Hans Jørgen Lundager Jensen - har lagt ned ett omfattande och förtjänstfullt arbete tillsammans med de många artikelförfattarna (i enlighet med vår tids återbruksfilosofi har man dessutom fräschat upp och återanvänt ett betydande antal artiklar från de tidigare upp-

lagorna). Särskilt tilltalande är presentationen av det arkeologiska och geografiska materialet, för vilket doc., dr. theol. John Strange ansvarat. Nyutgåvan och omarbetningen var en nödvändighet, både mot bakgrund av den nya danska bibelöversättningen och i ljuset av den snabba utvecklingen av de senaste decenniernas arkeologiska och bibelvetenskapliga forskning. Den har en given läsekrets bland studenter, präster, lärare och den intresserade allmänheten. Frågan är emellertid om inte konkurrensen från andra liknande uppslagsverk hårdnat. För ett obetydligt högre pris än vad GBL betingar kan man ju t. ex. köpa de fem tjocka volymerna av Anchor Bible Dictionary, som utgavs häromåret - och som även kan fås i behändigt CD-ROM-format. Man får då mera text och i flera fall en utförligare behandling av samma uppslagsord. Dessutom ges i slutet av varje längre artikel rikligt med litteraturhänvisningar (i stället för som i GBL, där man i slutet finner en lista med aktuell forskningslitteratur till olika ämnen inom bibelvetenskapen). Men det gäller ju som alltid att man måste bestämma sig för vilka behov man har och som skall prioriteras. Och så finns det för oss nordbor onekligen ett särskilt värde i ett bibelvetenskapligt arbete på en kvalitativt högtstående nivå med en skandinavisk profil!

Så siger Herren!

Af cand. theol. Niels Christian Hvidt

»Er der ikke en af Herrens profeter her, hos hvem vi kan søge råd fra Herren?« (2 Kong 3,11) Ordene stammer fra en af det Gamle Testaments konger i en situation, hvor gode råd er dyre. Profeterne spiller en betydelig rolle i Det Gamle Testamente. Store dele af Det Gamle Testamente bærer præg af at være direkte åbenbaret, profetisk tale fra Gud. Profeten *oplever* Guds ord og forkynder det til samtiden ikke som sit eget ord, men som *Ord fra Herren*. Den profetiske linie fortsætter ind i Det Ny Testamente – overalt i Det Ny Testamente kan man læse om profeter. Men hvad sker der efter afslutningen af Bibelens sidste skrift? Holder Gud pludselig op med at give sig til kende? Pakker han sin kuffert og tager på ferie, til han endelig en dag vil »komme på Himlens skyer« (Mk 14,63)? Eller bliver han stadig ved at åbenbare sig for personer for at sende dem til at tale i sit navn, når han finder det nødvendigt?

Den, der beskæftiger sig med profetbegrebet, kan ikke undgå at gøre en række interessante observationer: Der har altid været profeter i kirken, der opførte sig og talte som profeterne i Det Gamle og Det Ny Testamente. Det synes muligt at give en karakteristik af, hvad der kendetegner en klassisk kristen profet, og hvad der er profetens rolle i kirken. Man vil finde, at teologisk arbejde med profetbegrebet ikke fører ud i den teologiske periferi, men tværtimod til hjertet af centrale teo-

logiske temaer. Og endelig vil man opdage, at der er arbejdet forbløffende lidt med det kristne profetbegreb.

Kristne profeter

Kristne, jøder og muslimer tror på, at Gud åbenbarede sig for profeter i Det Gamle Testamente for gennem dem at lede sit folk i svære situationer. Johannes Døber betegnes i Det Ny Testamente som den sidste profet, for så vidt som han er den sidste, der forudsiger Kristi komme, men han er langt fra den eneste profet, der tales om i de nytestamentlige skrifter. Lukas-evangeliet beretter om Simeon og profeten Anna, der begge giver sig til at profetere om barnet Jesus (Lk 2,25-38). Jesus selv kaldes profet og bemærker efter sine egne bysbørns kolde skulder, at en profet aldrig er æret i sin hjemby (Joh 4,44). Apostlenes Gerninger taler om både kvindelige og mandlige profeter i menighederne. Filip får via en engel besked om at give sig på vej og møde en mand i en vogn, som han siden fortæller om evangeliet (Acta 8,26-40). Apostelen Peter erkender via en vision, at han ikke skal gøre forskel på racer, men at alle er lige i Guds øjne (Acta 10,11-16). Paulus' omvendelse tager sit udgangspunkt i en Kristusvision. Hans apostolske virksomhed akkompagneres af visioner og syner, og af en anden menighedsprofet, Agabus, får han inden en rejse at vide, at han vil blive taget

til fange i Jerusalem (Acta 21,11). Paulus selv taler i flere af sine breve om profeter i kirken, og han nævner profeterne umiddelbart efter apostlene. Profeterne synes at have udgjort en blandt flere forskellige stænder i kirken. Ligesom der var officielle præster, sådan var der også officielle profeter, lærere, diakoner og eksorcister. Paulus siger om profeterne, at de »formaner« og »trøster« de troende og derved »opbygger menigheden« (1 Kor 14,3-4) Profeterne i de nytestamentlige menigheder synes at have været omrejsende profeter, hvorved nogle få menigheder, bl. a. menighederne i Jerusalem og i Antiokia, havde faste menighedsprofeter (Acta 11,27; 13,1). Den sidste bog i Det Ny Testamente – Johannes' Åbenbaring – er en stor sammenstilling af visioner og profetiske åbenbaringer. Skal den realitet, der skildres i de bibelske beretninger, opfattes som grundstof for al senere kristendom, synes det et kunstgreb at udelukke profetien fra den kirkelige dagsorden.

Og ganske rigtigt – vender man sig til de oldkirkelige skrifter, der blev til umiddelbart efter de bibelske skrifter, vil man opdage, at store dele af det væsentligste kilde-materiale er spækket med profetisk stof. I en af de betydeligste kilde-samlinger, de såkaldte *Apostolske Fædre*, udgør *Hermas Hyrden* et særlig prægnant eksempel: *Hermas Hyrden* er et skrift, der i profetiske åbenbaringer taler om for-

hold i menighederne og om, hvad der skal ske i fremtiden. Skriftet minder på mange måder om Johannes' Åbenbaring – ligesom Johannes' Åbenbaring udgøres også *Hermas Hyrden* af åbenbaringer, rettet mod hele menigheden. Et andet vigtigt skrift blandt *De Apostolske Fædre*, *Didaché*, indeholder lange passager om, hvordan de troende skal bære sig ad med at bedømme profeters ægthed. I *Didaché* er det, der først og fremmest afgør en profets ægthed, profetens levemåde. Flere steder i det oldkirkelige kildemateriale gives der anvisninger for bedømmelsen af profeternes ægthed: Profeterne skal bedømmes på deres frugter og på deres budskab. Andre kirkefædre argumenterer for, at kirken aldrig vil være foruden sine profeter.

Profetien ændrer ansigt

Profetien som fænomen og som funktion i kirken forsvinder ikke. Derimod må man sige, at den ændrer ansigt. I begyndelsen blev kirken styret både af præster og profeter, men profetien *som embede* synes at aftage allerede i det første kristne århundrede. Den vedbliver ganske vist at være »en stand i kirken« helt til udgangen af det andet århundrede (A. Harnack), men optræder herefter primært udenfor kirkens institutionelle rammer; det faktum, at en række paver og andre kirkelige ledere har haft visioner og profetiske åbenbaringer, ændrer intet ved denne hovedtendens. Der er forskellige

årsager til, at profetien ophører med at være et embede, først og fremmest den officielle kirkes negative erfaringer med falske profeter. Faren for falske profeter er nok den enkeltfaktor, der har gjort størst skade på en fornuftig vurdering af den kristne profeti.

Disse negative erfaringer medfører en autoritetsforskydning i kirken, sådan at man bevæger sig bort fra den oprindelige vertikale, karismatiske til den horisontale, historiske autoritetsform. Dette er en proces, der har stor betydning for kristendommens udvikling. I kirkens første årtier udgør de kendte menighedsprofeter et fast element i det kirkelige liv. Gennem dem står hele menigheden i et umiddelbart forhold til den himmelske Kristus. Da disse store sikre profetfigurer begynder at dø bort, og faren for falske profeter vokser, bliver der behov for at sikre det historiske vidnesbyrd om den historiske Jesus' liv og gerning. Gert Hallbäck, lektor i nytestamentlig eksegese ved Københavns Universitet, ser tilblivelsen af Det Ny Testamente som umiddelbart svar på dette behov.

De fleste kristne profeter er kvinder

En anden interessant ændring er, at de kristne profeter i stadig større omfang bliver kvinder. Det gælder særlig i katolsk sammenhæng. De gammeltestamentlige profeter er alle mænd. Det Ny Testamente taler både om mandlige og kvindelige

profeter. Men fra og med Hildegard af Bingens åbenbaringer i det 13. århundrede bliver det at modtage åbenbaringer fra Gud og give dem videre som *Ord fra Herren* et næsten udelukkende kvindeligt privilegium. Alle de store profetskikkelser er kvinder: Birgitta af Vadstena, Catherina af Siena, Jeanne d'Arc, Maria à la Coque, Søster Faustina Kowalska og mange flere, og disse kvinder – oftest senere kanoniserede helgener – har spillet en betydelig rolle i kirkens liv. Allerede flere af kirkefædrene satte profetien i forbindelse med det kvindelige element i kirken, og særlig Maria skildres som kristen profet *par excellence*. Maria er forbilledet for den kristne profeti i kraft af sin evne til at lytte til og modtage Guds Ord for at lade det bære frugt og siden bære det ind i verden.

Går man til teologien for at lære noget mere om begrebet profeti og for at finde ud af, hvad profeter egentlig er for nogen, vil man gøre en overraskende opdagelse: At vende sig mod emnet profeti er som at se på vraggoods efter et skibbrud (Rino Fisichella). Få emner har fået så ringe teologisk dækning som den kristne profeti. Teologer som Karl Rahner, Hans Urs von Balthasar og Kardinal Ratzinger har beklaget dette hul på det teologiske landkort. Men hullet er interessant, for det afspejler et forhold, der kendetegner profeterne: De er aldrig særlig populære! Lige-

som kirken som regel har forkastet profeterne, sådan synes også teologien at have et ønske om at få emnet overstået så rask som muligt.

Nybrud i opfattelsen af åbenbaring

I katolsk sammenhæng var nedvurderingen af profetien nøje forbundet med en tendens indenfor katolsk teologi. Meget længe blev Guds åbenbaring ligestillet med lære, som kirken skulle forvalte og viderebringe til senere generationer. I forlængelse af denne såkaldte *dogmatiske åbenbaringsforståelse* opstod læren om *åbenbaringens afslutning med den sidste apostel*. Med en sådan lære i bagagen kan det ikke undre, at der ikke er meget plads for et profet-begreb. Andet Vatikankoncil udgjorde et nybrud i forhold til denne tendens. Man anså ikke længere åbenbaring for primært at være dogmatiske sætninger, men snarere Guds handlen i historien. Man opdagede, at selve ordet *afslutning* var en fejlversætning af det latinske *completare*, der i virkeligheden betyder *at fuldende*: Kristus er Guds fuldendte åbenbaring og apostlene hans kronvidner. Men det betyder langt fra, at Gud ikke vil åbenbare sig mere. Profeterne kan ikke sige noget, der går imod det grundlæggende, der fortælles om Kristus og den frelse, han har bragt til verden. Bibelen anses for at være Guds normative ord, men bestemt ikke hans sidste, idet Skriften selv

giver udtryk for ikke at kunne rumme alle Kristi ord og gerninger – skulle de nedskrives i bøger, ville de fylde hele verden, som det hedder i Johannes-evangeliets sidste vers (Joh 21,25). Til tider kan kirken være kommet så langt bort fra visse af evangeliets sandheder, at profetens ord virkelig kan lyde som et »nyt« ord. Men når Kristus selv er Guds ord, kan profetens åbenbaring logisk nok ikke udsige noget essentielt nyt, for så vidt som Guds sandhed er En.

Hans Urs von Balthasar, en af vort århundredes største katolske teologer og selv en person, der har reflekteret over profetbegrebet i kristen sammenhæng, anser Kristi liv og offer på et objektivt plan for at have gjort alting nyt. Kristus har givet det offer, der løfter barrieren mellem Gud og mennesket; han har givet muligheden for, at Gud og skabning kan blive forenet, men denne mulighed venter stadig på at blive fuld virkelighed. Ser man på, hvad mennesket har præsteret af ondt alene i vort århundrede – her tænkes specielt på Holocaust – kan man forstå folk, der har svært ved at tage den overbevisning alvorligt, der siger, at verden har fået sin frelser. Kristi komme er ikke Guds sidste ord. Kristendommen er og bliver et mellemstadium mellem det, der skete ved Kristi komme og det, der vil ske ved tidernes ende, hvor Kristus vil komme igen for at fuldende Guds rige. Det er i dette »allerede, men endnu ikke helt«, at det

giver mening at tale om forbøn og kontemplativt liv, om offer, om mission og om al slags indsats for at gøre evangeliet til faktisk virkelighed i verden. Og det er her, profetien har sin plads. Jesus taler i Johannes-evangeliet om, at Helligånden skal påminde om alt, han sagde (14,26), og føre ind i sandheden (16,12-15). Al kristen aktivitet handler om denne *påmindelse* om sandheden, og det er den samme påmindelse, man må se nærmere på for at nå ind til profetiens kerne.

Urtilstand

Den italienske antropolog Alessandro Toniolo har ved tilbagegriben til sociologen Max Weber og antropologerne Mircea Eliade og Victor Turner forsket en del i forestillingen om en ur- eller idealtilstand, den såkaldte *stato nascente*, som findes i de fleste religioner. Som regel er denne realiseret i en særlig historisk periode, der bliver religionens guldalder. For kristne er den som regel lig med oldkirken. Her var man uden store institutionelle systemer. Man var måske forfulgt, men levede i evangeliets radikalitet. Næsten alle kristne reformbevægelser peger tilbage og prøver på forskellig vis at realisere denne historiske urtilstand. Det gælder for tiggerbevægelserne i 1200-tallet (dominikanere og franciskanere), det gælder for reformatorerne i 1500-tallet og det gælder for næsten alle de utallige lægmandsorganisationer, der er skudt op som paddehatte i den katolske

kirke efter Andet Vatikankoncil. Men der findes en idealtilstand, der langt overgår den historiske, og det er selve den åbenbaringsvirkelighed, som den historiske idealtilstand er ideelt udtryk for. Antropologerne kalder denne for den mytiske urtilstand. Profetens »påmindelse« om urtilstanden vil som oftest indeholde tilbageblik på den historiske guldalder og pege på det, der skete i Kristus – den kristne profet taler trods alt i Kristi navn – men profetiens kraftkilde er en anden: Profeten formår at skabe forbindelse ikke blot til den historiske guldalder, men til den åbenbaringsvirkelighed, der ligger bag guldalderen selv. Profeten gør i kraft af sin »direkte linie til himlen« åbenbaringsvirkeligheden umiddelbart nærværende for den troende med en sådan kraft, at præsten ikke kan følge med. Karl Rahner har i dette forhold set hovedårsagen til, at profeterne har haft det så svært i kirken – præsterne og teologerne er ganske enkelt ikke i stand til at konkurrere med profetens vertikale autoritet.

Nutidig profeti

Et markant eksempel fra vore dages kristne kontekst er den græsk-ortodokse Vassula Rydén. Vassula Rydén er født i 1946 af græske forældre, men hun lever i

dag med sin svenske mand i Rom. Parret har to børn. Vassula levede et rimelig normalt sekulariseret liv uden nogen teologisk baggrund indtil sin omvendelse i 1986, hvor hun fik en vision af sin engel. Disse åbenbaringer, der i dag primært har form af ord fra Kristus til kirken og omhandler emner som kirken og omhandler emner som kirken enhed, Helligåndens rolle og treenighedens natur, omfatter 10 bind. Originalsproget er engelsk, den første oversættelse så dagens lys i 1991, og budskaberne er siden oversat og publiceret på 34 sprog, solgt i oplag, der overgår de fleste teologiske publikationer; Vassula selv har frasagt sig indkomst fra disse bøger.

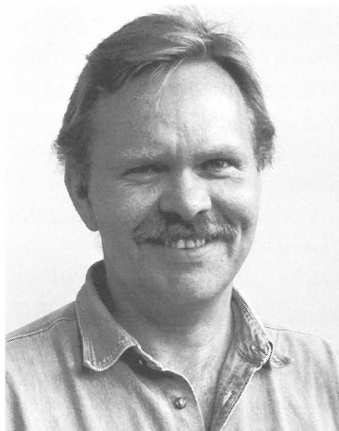
Kritisk stillingtagen fra officielle organer i den katolske kirke har ikke kunnet forhindre 15 kendte primært katolske og ortodokse teologer i at skrive om Vassulas åbenbaringer. Disse teologer, blandt hvilke man bl. a. vil finde René Laurentin, betragtet som vort århundredes største mariolog, har peget på en bemærkelsesværdig dybde og overensstemmelse med den historisk nedarvede kristne tradition. Erfaringer som Vassulas er interessante, eftersom de stiller fundamentale spørgsmål om, hvor direkte Helligåndens påmindelse om og indføring i sandheden i grunden er.

Internationalisering over Øresund

*Af områdeleder Niels Chr. Tolvang-Nielsen,
Fakultetskontoret*

Det teologiske Fakultet har indgået en samarbejdsaftale med Teologiska Institutionen ved Lunds Universitet - på initiativ fra fakultetets internationale udvalg i efterårssemesteret 1997 og via et svensk delegationsbesøg i København den 10. februar 1998. En delegation bestående af Jens Glebe-Møller, Niels Peter Lemche, Niels Kastfelt, Peder Nørgaard-Højten, Mogens Müller, Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Niels Chr. Tolvang-Nielsen besøgte d. 26. oktober 1998 Lund og drøftede mere konkrete udmøntninger af aftaleteksten.

Aftalen manifesteres ved et symposium i efterårssemesteret 1999 med deltagelse af ca. 50 deltagere fra hvert fakultet. Det er tanken, at samarbejdsaftalen i første omgang først og fremmest skal initiere tættere samarbejde imellem lærer-/forsker- og forskeruddannelsesgrupperne på tværs af Sundet. Senere, når den faste Øresundsforbindelse er etableret, vil der også for alvor

blive taget hul på studenterudvekslingen. I den forbindelse har Øresundsuniversitet, som fakultetet og dermed samarbejdsaftalen også indgår som del i, nedsat en arbejdsgruppe, der skal undersøge og komme med forslag til at nedbryde de studieadministrative barrierer, der kan lægge hindringer i vejen for en frugtbar udnyttelse af de fælles uddannelsesmæssige ressourcer ved

de højere uddannelsesinstitutioner i regionen.

Samarbetsavtal mellan Teologiska Fakulteten, Lunds Universitet och Det teologiske Fakultet, Københavns Universitet

1. Målsättning

De båda fakulteterna vill främja och utveckla samarbetet inom teologisk/religionsvetenskaplig utbildning och forskning.

2. Information

För att kunna utnyttja de två fakulteternas utbildningsprofiler eftersträvas ömsesidig information mellan de två fakulteterna. Det formaliserade informationsutbudet skall omfatta:

- Kurskatalog, anmälningsskatalog/Lektionskatalog
- Forskarutbildning vid Teologiska fakulteten/Ph.D.-studieprogram
- Strategisk plan för Teologiska fakulteten/Langtidsplan
- Utbildningsplan för det religionsvetenskapliga programmet
- Lathund/Studievejledning/TEOL-information
- Teologiska fakultetens årsbibliografi/Årbog/årsberetning

Distribution av informationen skall ske i 10 exemplar och via person som respektive fakultet utser.

3. Kontakter via IT

Båda fakulteterna skall eftersträva en www-struktur med länkar som ger tillgång till:

- fakultet/institution/forskningscentrum och motsvarande information om pågående forskningsprojekt
- uppgifter om enskilda forskare och dessas särskilda forskningsområden och publikationer
- information till studenterna skall publiceras på de båda fakulteternas www-hemsidor
- fakulteternas www-hemsidor skall länkas till varandra.

4. Principer för studentutbyte

- Utbildningen vid värdfakulteten är gratis.
- Studentutbyte sker på terminsbasis.
- Separata avtal skall upprättas vid varje enskilt studentutbyte.
- Vad avser utbytets omfång skall numerär balans eftersträvas.
- Ett minimum av formaliteter kring studentens studieuppehåll vid respektive fakultet skall eftersträvas.
- Tillgodoräknande av genomgången utbildning skall ske vid den studerandes hemfakultet. Vid ekvivaleringen av genomgången utbildning skall ECTS-systemet tillämpas.

5. Principer för lärarutbyte

Lärare och forskare som deltar i utbyte behåller sina tjänster vid hemfakulteten och erhåller lön på oförändrade villkor. Utbytet av lärare och forskare och villkoren för utbytet skall godkännas av båda fakulteterna. Separata avtal

skall upprättas vid varje lärarutbyte minst 6 månader före terminsstart. Fakulteterna skall på sikt verka för att en separat information om lärarutbyte produceras terminsvis. Fakulteterna skall utarbeta ett system som möjliggör delad finansiering av utländska gästlärare/forskare som är attraktiva för båda parter.

6. *Forskning*

Vid tillsättning av sakkunniga eller externa bedömare skall forskningsexpertis vid samarbetsfakulteten beaktas. En ökad tillgång till samarbetsfakulteternas handledare i forskarutbildningen skall eftersträvas.

7. *Internationaliseringsåtgärder*

De båda fakulteterna skall eftersträva skapandet av en engelsk mastersexamen i teologi/religionsvetenskap enligt europeisk utbildningsstandard.

8. *Avtalets uppsägning och förlängning*

Detta avtal kan sägas upp av endera parten från och med det nästföljande läsåret genom ett skriftligt meddelande minst sex månader i förväg.

Om avtalet inte sagts upp tidigare, skall det ses över vartannat läsåre och kan då förlängas för en ny tvåårsperiod.

Lund 26. oktober 1998

För Lunds Universitet
Göran Bexell
Dekanus, professor
Teologiska fakulteten

För Københavns Universitet
Jens Glebe-Møller
Dekanus, professor
Det teologiske Fakultet

Publikationer

Morten Brøgger, Friedrich Gogarten i mellemkrigstiden, i *Tidehverv*, 72. årg., nr. 10, 1998, 204-214 og 219.

Niels Jørgen Cappelørn, Gennem fortvivlelse og forargelse til troen. Eller: Det religiøse og kristelige stadium ifølge Climacus og Anti-Climacus, i *Joakim Garff et alii (red.)*, Studier i Stadier.

Niels Jørgen Cappelørn, Kierkegaard, Søren (sammen med Joakim Garff og Arne Grøn), i *Den Store Danske Encyklopædi*, København (Gyldendal) 1998.

Niels Jørgen Cappelørn, Kommentarer til *Begrebet Angest* (sammen med Flemming Harrits og Heiko Schulz) i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. K4, København (Gad) 1998.

Niels Jørgen Cappelørn, Tekstreddegørelse til To opbyggelige Taler, 1843 (sammen med Søren Bruun); Tekstreddegørelse til To opbyggelige Taler, 1844 (sammen med Søren Bruun); Tekstreddegørelse til Fire opbyggelige Taler, 1844 (sammen med Jette Knudsen); Tekstreddegørelse til Tre Taler ved tænkte Leiligheder (sammen med Jette Knudsen), i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. K5, København (Gad) 1998.

Niels Jørgen Cappelørn, Kommentarer til To opbyggelige Taler, 1843 (sammen med Søren Bruun); Kommentar til Tre opbyggelige Taler, 1843 (sammen med Søren Bruun); Kommentarer til Fire opbyggelige Taler, 1843 (sammen med Søren Bruun); Kommentarer til To opbyggelige Taler, 1844 (sammen med Søren Bruun); Kommentarer til Tre opbyggelige Taler, 1844; Kommentarer til Fire opbyggelige Taler, 1844; Kommentarer til Tre Taler ved tænkte Leiligheder, i *Søren Kierkegaards Skrifter*, bd. K5, København (Gad) 1998.

Niels Jørgen Cappelørn and Jon Stewart (ed.), Kierkegaard Revisited. Kierkegaard Studies. Monograph Series 1, Berlin/New York (de Gruyter) 1997. ISBN 3-11-015718-7.

Niels Jørgen Cappelørn and Hermann Deuser (ed.), Kierkegaard Studies. Yearbook 1997, Berlin/New York (de Gruyter) 1997. ISBN 3-11-015906-6.

Niels Jørgen Cappelørn and Hermann Deuser (ed.), Kierkegaard Studies. Yearbook 1998, Berlin/New York (de Gruyter) 1998.

Troels Engberg-Pedersen (red.), Den historiske Jesus og hans betydning, København (Gyldendal) 1998, 181 s. ISBN 87-00-35230-6.

Preben Espersen, Lov om menighedsråd. Normalforretningsorden, 2. udg. Med kommentarer af Preben Espersen.

Preben Espersen, Religionsfrihed i retlig belysning, i *Københavns Stifts årbog*, 1998.

Joakim Garff et alii (red.), Studier i Stadier. Søren Kierkegaard Selskabets 50-års jubilæum, København (C. A. Reitzel) 1998. ISBN 87-7876-085-2.

Jens Glebe-Møller, I naturens vold, i *Niels H. Brønnum et alii*, Kamp må der til, Hadsten 1997, 51-58.

Jens Glebe-Møller, Teologi-grænsen, i *Peter Thyssen og Anders Moe Rasmussen (red.)*, Teologi og modernitet, Århus 1997, 9-21.

Jens Glebe-Møller, Kommunikatives Handeln, Konsens, Heiliger Geist. Zur Übersetzung theologischer in kommunikationstheoretische Kategorien, i *Edmund Ahrens (Hg.)*, Kommunikatives Handeln und Christlicher Glaube, Paderborn 1997, 119-133.

Jens Glebe-Møller, Pride, i *Semiotica* 117, 1997, 333-334.

Jens Glebe-Møller, Whereof one Cannot Speak, Thereof one Must be Silent, i *Studia Theologica*, 51, 1997, 156-167.

Jens Glebe-Møller, Notes on Wittgenstein's Reading of Kierkegaard, i *Wittgenstein Studies*, 1997, disk 2 (13-2-97. TXT).

Jens Glebe-Møller, Kristologi fra neden - eller den systematiske teologis interesse i den historiske Jesus, i *Arken*, 19, 1997, hft. 5, 25-38. Også publiceret i *Troels Engberg-Pedersen (red.)*, Den historiske Jesus og hans betydning, 137-158.

Arne Grøn, Gegenseitigkeit in *Der Liebe Tun?*, i *Niels Jørgen Cappelørn and Jon Stewart (ed.)*, Kierkegaard Revisited. Kierkegaard Studies. Monograph Series 1, Berlin/New York (de Gruyter) 1997, 223-237.

Arne Grøn, The Relation Between Part One and Part Two of *The Sickness Unto Death*, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1997, 35-50.

Arne Grøn, The Dialectic of Recognition in *Works of Love*, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1998, 147-157.

Arne Grøn, Kierkegaards »zweite Ethik«, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1998, 358-368.

Arne Grøn, »Anden« etik, i *Joakim Garffet alii (red.)*, Studier i Stadier, 75-87.

Arne Grøn, Menneskesynet i det opbyggelige, i *Theodor Jørgensen og Peter K. Westergaard (red.)*, Teologien i samfundet. FS Jens Glebe-Møller, Frederiksberg (Anis) 1998, 71-86.

Geert Hallböck, Markusevangeliets politiske intrige, i *Theodor Jørgensen og Peter K. Westergaard (red.)*, Teologien i samfundet. FS Jens Glebe-Møller, Frederiksberg (Anis) 1998, 337-355.

Geert Hallböck, Den historiske Jesus som teologisk projekt - en kritisk betragtning, i *Troels Engberg-Pedersen (red.)*, Den historiske Jesus og hans betydning, 159-181.

Geert Hallböck, Sacred Meal and Social Meeting: Paul's Argument in 1 Cor 11,17-34, i *Inge Nielsen and Hanne Sigismund Nielsen (ed.)*, Meals in a Social Context. Aspects of the Communal Meal in the Hellenistic and Roman World. Aarhus Studies in Mediterranean Antiquity 1, Aarhus (Aarhus University Press) 1998, 167-176.

Kirsten Busch Nielsen, Den forsvundne synder. Forholdet mellem autonomi, synd og syndserkendelse belyst ud fra Bonhoeffers sene skrifter, i *Theodor Jørgensen og Peter K. Westergaard (red.)*, Teologien i samfundet. FS Jens Glebe-Møller, Frederiksberg (Anis) 1998, 99-118.

Peder Nørgaard-Højen, Den katolsk-lutherske samtale om retfærdiggørelsen, i *Theodor Jørgensen og Peter K. Westergaard (red.)*, Teologien i samfundet. FS Jens Glebe-Møller, Frederiksberg (Anis) 1998, 119-140.

Peder Nørgaard-Højen, Ökumenisches Engagement und theologisches Erkennen. Beiträge zur ökumenischen Methodologie. Hrsg. von Theodor Jørgensen, Bente Lybecker und Kirsten Busch Nielsen anlässlich des 60. Geburtstages des Verfassers, Frankfurt am Main (Peter Lang Verlag) 1998, 212 s. ISBN 3-631-33374-9.

Nils Holger Petersen, Getrons søn: Den nære og fjerne middelder, i *Theodor Jørgensen og Peter K. Westergaard (red.)*, Teologien i samfundet. FS Jens Glebe-Møller, Frederiksberg (Anis) 1998, 369-384.

Nils Holger Petersen, Messiaen's *Saint François d'Assise* and Franciscan Spirituality, i *Siglinde Bruhn (ed.)*, Messiaen's Language of Mystical Love, New York (Garland) 1998, 169-184.

Nils Holger Petersen, The Musical and Liturgical Composition of *Visitatio Sepulchri* Offices, i *Laszlo Dobszay (ed.)*, Cantus Planus. Papers Read at

the 7th Meeting, Sopron/Hungary, Budapest (Hungarian Academy of Sciences, Institute of Musicology) 1998, 451-462.

Nils Holger Petersen, Understanding Medieval Chant and Liturgy, i *Audun Dybdahl, Ola Kai Ledang and Nils Holger Petersen (eds.)*, Gregorian Chant and Medieval Music, Trondheim (Tapir) 1998, 139-150.

Jon Stewart (ed.), The Phenomenology of Spirit Reader: Critical and Interpretive Essays, Albany, New York (SUNY Press) 1998.

Jon Stewart (ed.), The Debate between Sartre and Merleau-Ponty, Evanston, Illinois (Northwestern University Press) 1998.

Jon Stewart, Hegel's View of Moral Conscience and Kierkegaard's Interpretation of Abraham, i *Kierkegaardiana*, vol. 19, 1998.

Jon Stewart, Hegel als Quelle für Kierkegaards Wiederholungsbegriff, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1998.

Pia Søltoft, Det etiske hos Kierkegaard, i *Præsteforeningens Blad* 1997, nr. 10, 185-194.

Pia Søltoft, Love and Continuity. The Significance of Intersubjectivity in the Second Part of »Either-Or«, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1997, 210-228.

Pia Søltoft, Working on Love, i *Ben Alex (ed.)*, An Authentic Life, København (Scandinavia Publishing House) 1997, 28-31.

Pia Søltoft, Den Enkelte og den Anden, i *Joakim Garffet alii (red.)*, Studier i Stadier, København 1998, 117-136.

Pia Søltoft, The Presence of the Absent Neighbor in »Works of Love«, i *Kierkegaard Studies Yearbook*, 1998.

Pia Søltoft, Svimmelhedens etik, i *Finn Jor (red.)*, Filosofi og samfunn - Søren Kierkegaard, Kristianssand 1998, 166-182.

Kalender for Det Teologiske Fakultet Forår 1999

Den skemasatte undervisning ved Det Teologiske Fakultet annonceres i eksamenskatalogen, som kan rekvireres fra Den faglige Vejleder, Købmagergade 46, 1150 København K. Katalogen udkommer forud for hvert semester i december-januar og juli-august.

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres i *Universitetsavisen*, Fakultetets studenterblad *Arken* og såvidt muligt i *Præsteforeningens Blad* samt eventuelt i dagspressen.

Ved redaktionens afslutning er der planlagt følgende arrangementer på Fakultetet for forårssemesteret 1999. For nærmere oplysninger henvises til de nævnte kilder.

Tirsdag den 16. februar 1999 kl. 20:00

Biskop Bertil Wiberg og universitetslektor Hans Raun Iversen:
Det teologiske studium og »fremtidens præst«. *Oplæg og diskussion.*
Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.
Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 22. februar 1999 kl. 13:00-15:00

Universitetslektor, dr. phil. Troels Engberg-Pedersen:
Nyttestamentligt seniorseminar om *Paulinsk teologi: Det nye perspektiv på Paulus og retfærdiggørelsen i Romerbrevet.* Tilmelding til instituttets kontor, hvor materiale udleveres, senest ugen før; tlf. 35323645 eller 35323646.
Sted: Institut for Bibelsk Eksegese, Købmagergade 46, 2. sal.
Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Mandag den 22. februar 1999 kl. 14:15-16:00

Seniorforsker, mag. art., ph.d. Edith Mandrup Rønn, Institut for Arkæologi og Etnologi:

Seniorseminar om *Opdragelse og normalitetsbegreb hos »de stærke jyder« ca. 1860 - ca. 1935.*

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal.

Arr.: Institut for Kirkehistorie.

Mandag den 22. februar 1999 kl. 20

Rolf Læssøe, Institut for Kunsthistorie:

Sakraliseringen af maleriet hos van Gogh og i tidlig modernitet.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Selskab for Kunst og Kristendom.

Torsdag den 25. februar 1999 kl. 10:15-12:00

Professor, teol. dr. Sven-Erik Brodd, Uppsala:

Diakonater i de nordiske folkekirker efter Porvoo.

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 25. februar 1999 kl. 14:15-16:00

Professor, teol. dr. Sven-Erik Brodd, Uppsala:

Seminar om *Diakonater i forskellige ekklesiologiske modeller.*

Sted: Annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 25. februar 1999 kl. 19:30

Professor, dr. theol. Peter Widmann:

Kierkegaard og forkyndelsesteologien i dette århundrede.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Tirsdag den 9. marts 1999 kl. 20:00

Cand. theol. Knud Riis:

Højskolens religion.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 15. marts 1999 kl. 20

Sognepræst og filmanmelder Johs. H. Christensen:

»*Breaking the Waves*« og »*Jerusalem*« - to forskellige kristendomsfremstillinger.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Selskab for Kunst og Kristendom.

Mandag den 22. marts 1999 kl. 13:00-15:00

Universitetslektor Lone Fatum:

Nyttestamentligt seniorseminar om *Korsfæstet med Kristus*. Tilmelding til instituttets kontor, hvor materiale udleveres, senest ugen før; tlf. 35323645 eller 35323646.

Sted: Institut for Bibelsk Eksegese, Købmagergade 46, 2. sal.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Tirsdag den 23. marts 1999 kl. 20:00

Sognepræst, dr. theol. Anders Kingo:

»*Så længe der er liv, er der død*« - om *K. Olesen Larsens teologi*.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 25. marts 1999

Forskerseminar om *Perspektiver i religionsfilosofien*.

Professor Dr. Ulrich Dalferth, Zürich:

Perspektive der Religionsphilosophie.

Professor Dr. Hermann Deuser, Frankfurt:

Das Universum, Symbol für Gottes Absicht. Perspektivenwechsel der Religionsphilosophie zur Jahrhundertwende.

Sted: Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 25. marts 1999 kl. 19:30

Forfatter, cand.scient Flemming Christian Nielsen:

Flugten til Amerika. Om Kierkegaards storebror Niels.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Fredag den 26. marts 1999

Forskerseminar om *Perspektiver i religionsfilosofien*.

Den danske tradition for religionsfilosofi i et internationalt perspektiv.

Skriftlige oplæg ved professor, dr. theol. Svend Andersen, Århus og professor, dr. theol. Arne Grøn. Begrænset deltagelse; henvendelse til sekretariatet, Institut for Systematisk Teologi.

Sted: Tid og sted annonceres ved opslag.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Torsdag den 8. april 1999 kl. 10:15-16:30

Seminar om *Teologiske og retlige kriterier for folkekirkemedlemsskab*.

kl. 10-12:

Sognepræst Johannes B. Glenthøj: *Det oldkirkelige katekumenat*.

kl. 13-15:

Universitetslektor Ninna Jørgensen: *Dåb, oplæring og kirkemedlemsskab i reformationskirkerne*.

kl. 15-16:30:

Universitetslektor Hans Raun Iversen: *Folkekirkemedlemsskab efter grundlovens indførelse*.

Sted: Vær. 321, Købmagergade 46, 3. sal.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Mandag d. 12. april 1999 kl. 13:15-15:00

Professor dr. John de Gruchy, Cape Town:

Gæsteforelæsning om *Bonhoeffer, Kierkegaard and the Recovery of Aesthetic Existence*.

Sted: Aud. 11, Købmagergade 11.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Tirsdag den 13. april 1999 kl. 20:00

Redaktør, mag. art. et ph.d. Nils Gunder Hansen:

Løgstrups teologi?

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 19. april 1999 kl. 13:00-15:00

Universitetslektor Geert Hallböck:

Nyttestamentligt seniorseminar om *Filipperbrevets teologiske relevans*.

Tilmelding til instituttets kontor, hvor materiale udleveres, senest ugen før; tlf. 35323645 eller 35323646.

Sted: Institut for Bibelsk Eksegese, Købmagergade 46, 2. sal.

Arr.: Institut for Bibelsk Teologi.

Mandag den 19. april 1999 kl. 13:15-16:00

Seniorseminar med oplæg ved ph.d.-stud. Morten Brøgger og ph.d.-stud. Anna Vind.

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46, 1. sal.

Arr.: Institut for Kirkehistorie.

Mandag den 19. april 1999 kl. 20:00

Redaktør Nils Gunder Hansen:

Løgstrups æstetik med særligt henblik på romankunsten - eksemplificeret ved en analyse af H. C. Branners »Rytteren«.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Selskabet for Kunst og Kristendom.

Torsdag den 22. april 1999 kl. 10:15-16:30

Seminar om *Teologiske og retlige kriterier for folkekirkemedlemsskab.*

kl. 10-12:

Adj. professor, dr. jur. Preben Espersen: *Folkekirkemedlemsskab i kirkeretlig belysning.*

kl. 13-15:

Professor, dr. theol. Theodor Jørgensen: *Folkekirkemedlemsskab i retsteologisk belysning.*

kl. 15-16:30:

Ph.d.-studerende Kristine Garde og ph.d.-studerende Mikkel Vigilius: *Forholdet mellem bekendelse og kriterier for medlemsskab.*

Sted: Vær. 321, Købmagergade 46, 3. sal.

Arr.: Institut for Systematisk Teologi.

Lørdag den 24. april 1999

Louise Lillie, Center for Kunst og Kristendom:

Kalkmaterier i Skåne. Ekskursion til Skåne; nærmere oplysninger i nyhedsbrev til medlemmerne af Selskabet for Kunst og Kristendom.

Torsdag den 29. april 1999 kl. 19:30

Forskningsadjunkt Pia Søltøft:

Hin Anden.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Tirsdag den 4. maj 1999 kl. 20:00

Rektor, dr. theol. Ole Jensen og provst Niels Carl Lilleør:

Tidehverv, Løgstrup og dagens prædiken. Oplæg og diskussion.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 10. maj 1999 kl. 20:00

Eva Maria Jensen, ph.d.-stud. ved Center for Kunst og Kristendom:
*De eskatologiske aspekter i musikken ved århundredskiftet, især hos Mah-
ler, Elgar og Schönberg.*

Sted: Fakultetets Forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Selskabet for Kunst og Kristendom.

Torsdag den 13. maj 1999 (Kristi Himmelfartsdag)

Teologisk Forenings udflugt med efterfølgende middag.

Enkeltheder bekendtgøres ved opslag.

Arr.: Teologisk Forening.

Mandag den 17. maj 1999 kl. 13:00-15:00

Universitetslektor Henrik Tronier:

Nyttestamentligt seniorseminar om *Opstandelse og himmelrejse. En skitse
til et afmytologiseringsprogram.* Tilmelding til instituttets kontor, hvor
materiale udleveres, senest ugen før; tlf. 35323645 eller 35323646.

Sted: Institut for Bibelsk Eksegese, Købmagergade 46, 2. sal.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese.

Tirsdag den 18. maj 1999 kl. 20:00

Ph.d.-studerende Allan Rosengren Petersen:

Parallelismer i Det Gamle Testamente.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o. g.

Arr.: Teologisk Forening.

Torsdag den 27. maj 1999 kl. 19:30

Oscar Borgmann Hansen:

Kierkegaard og spekulationen.

Sted: Fakultetets forsamlingslokale, Købmagergade 44, o.g.

Arr.: Søren Kierkegaard Selskabet.

Onsdag d. 1. september 1999, kl. 13:15-15:00

Professor John Dominic Crossan, USA:

Semesteråbningsforelæsning om *The Historical Jesus and
Early Christianity.*

Sted: Aud. 7, Købmagergade 46.

Arr.: Institut for Bibelsk Eksegese